

Systematická podpora a pomoc pověřených osob očima pěstounů

Jitka Špoková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Jitka Špoková
Osobní číslo:	H19538
Studijní program:	B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Systematická podpora a pomoc pověřených osob očima pěstounů

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální práce, sociálně právní ochrany dětí a pěstounské péče.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

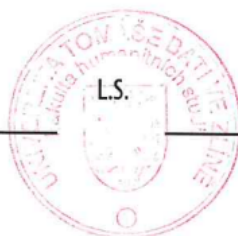
- JANKOVSKÝ, Jiří, 2018. Etika pro pomáhající profese. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton. ISBN 978-80-7553-414-9.
KOLEKTIV AUTORŮ, 2007. Pěstouni mají právo na služby. Praha: Rozum a cit, o. s.
KOLEKTIV AUTORŮ, 2018. Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6.
ŠKOVIERA, Albín, 2007. Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-2620-644-6.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně *Sp. B. Loh*

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá Systematickou podporou a pomocí pověřených osob očima pěstounů. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá problematikou náhradní rodinné péče, především pak její nejvíce využívanou formou, pěstounskou péčí. Představuje institut doprovázení, doprovázející organizace a jejich činnost. Cílem druhé části je porozumět zkušenosti pěstounů s doprovázejícími organizacemi, které jim poskytují podporu a pomoc. Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s pěstouny a zpracována pomocí interpretativní fenomenologické analýzy.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstoun, doprovázející organizace, Interpretativní fenomenologická analýza, kvalitativní výzkum

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with Systematic support and assistance of authorized persons through the eyes of foster parents. The thesis is divided into two parts, a theoretical and a practical part. The theoretical part deals with the issue of substitute family care, especially its most used form, foster care. It represents the institute of accompaniment, accompanying organizations and their activities. The target of the second part is to understand the experience of foster parents with accompanying organizations that provide them with support and assistance. The data was obtained through interviews with foster parents and processed using interpretive phenomenological analysis.

Keywords: substitute family care, foster care, foster parent, accompanying organisations, Interpretive phenomenological analysis, qualitative research

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Zuzaně Hrnčířkové, Ph.D. za odborné vedení, poskytnutí mnoha cenných rad, ochotný a laskavý postoj, za čas věnovaný při konzultacích i za připomínky a trpělivost. Rovněž bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří mi umožnili nahlédnout do jejich životů. A také děkuji své rodině za důvěru a podporu během studia.

„Člověk je zrozen k vzájemné pomoci.“

Seneca

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	14
1.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	14
1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	15
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	16
1.4 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	18
1.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu – zprostředkovaná péče	18
1.4.2 Pěstounská péče dlouhodobá.....	19
1.5 PĚSTOUN SE SVÝMI PRÁVY A POVINNOSTMI	20
1.6 DÍTĚ SVĚŘENÉ DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE	22
2 DOPROVÁZENÍ JAKO FORMA PODPORY PĚSTOUNSKÝCH RODIN	23
2.1 DOHODA O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE	25
2.2 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK.....	27
3 ČINNOST DOPROVÁZEJÍCÍCH ORGANIZACÍ	30
3.1 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	30
3.2 PORADENSTVÍ PRO PĚSTOUNSKÉ RODINY	32
3.3 RESPITNÍ SLUŽBY	33
3.4 REALIZACE KONTAKTU S BIOLOGICKOU RODINOU SVĚŘENÉHO DÍTĚTE	33
3.5 SLUŽBY NAD RÁMEC DOHOD O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE	34
3.6 OSVĚTOVÁ ČINNOST DOPROVÁZEJÍCÍCH ORGANIZACÍ	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	38
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	38
4.2 CÍLE VÝZKUMU	38
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	39
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	39
4.4.1 Charakteristika výzkumného souboru.....	40
4.5 POJETÍ VÝZKUMU	41
4.6 TECHNIKA SBĚRU DAT	42
4.7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	43
4.8 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	45
4.9 LIMITY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	45
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	46

5.1	ROZHOVOR Č. 1	46
5.2	ROZHOVOR Č. 2	50
5.3	ROZHOVOR Č. 3	53
5.4	ROZHOVOR Č. 4	56
5.5	ROZHOVOR Č. 5	59
5.6	SPOLEČNÁ TÉMATA	63
6	SHRNUTÍ VÝZKUMU A ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	67
7	DISKUZE	70
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	72
9	ZÁVĚR.....	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	80
	SEZNAM TABULEK.....	81
	SEZNAM PŘÍLOH.....	82

ÚVOD

Rodina je instituce, do které se rodíme. Zdravě fungující rodina poskytuje dítěti dostatečně velký prostor pro jeho zdravý rozvoj i vývoj, je důležitým průvodcem pro dítě v oblasti vztahů k sobě samému i k okolí, učitelem, který podporuje zvědavost, touhu po vědění, přítelem, jehož náruč je bezpečná a stále otevřená. Rodina je slovo, které po celý život skloňujeme různými způsoby, s různou naléhavostí a potřebou. Domov je místem, kde je máma, táta a dítě. Slovy slovenského básníka Miroslava Válka „*Domov jsou ruce, do kterých smíš plakat.*“ Prostor pro bezpodmínečnou lásku.

Vyrůstat ve fungující rodině není pro každé dítě samozřejmostí. Pokud nejsou schopni rodiče naplnit funkci rodiny a dítě se ocitá v ohrožení, je povinností státu hledat vhodné řešení k ochraně nejlepšího zájmu dítěte. Dítě má svá práva, která jsou nezcizitelná, ale někdy, je i pro stát velmi těžké, je v kontextu životních reálií, zajistit. V rámci České republiky existuje řada možností, jak pracovat s ohroženou rodinou. Sanací rodiny se zabírají nejen státní instituce ale i neziskové organizace. Bohužel někdy, i přes veškerou pomoc systému, se nedaří funkci rodiny obnovit.

Jednou z forem náhradní rodinné péče, která je nejvíce u nás využívána, je pěstounská péče. V roce 2013 nabyla účinnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, na základě, které vznikly instituce, tzv. doprovázející organizace. Jejich hlavním úkolem je dohled nad průběhem pěstounské péče, poskytování podpory a pomoci pěstounským rodinám i realizování vzdělávání, jehož cílem je zvyšování kompetencí pěstounů v souvislosti se zajištěním vhodného prostředí pro dítě jim svěřené.

Tato bakalářská práce se zabývá zkušeností pěstounů s osobami pověřenými, tj. doprovázejícími organizace. Dle zákonné úpravy není definován pojem doprovázející organizace. Tento pojem se vžil do povědomí veřejnosti odborné i laické.

Cílem teoretické části je nás seznámit s pojmem náhradní rodinná péče, která zahrnuje pěstounskou péči, jako jednu z jejích forem. Definiuje pěstounskou péči, a to v historické kontinuitě až do současnosti, všímá si druhů pěstounské péče, stručně představuje pěstouny s jejich právy i povinnostmi a rovněž dítě jim svěřené. Druhá kapitola se věnuje doprovázející organizaci a pozici klíčového pracovníka. Na tuto kapitolu pak navazuje třetí kapitola, která hovoří o činnosti těchto organizací.

Cílem praktické části je poskytnout obraz o prožitých zkušenostech pěstounů s doprovázejícími organizacemi. Nejde o hodnocení služeb, nýbrž o to, jaký význam pro ně

institut doprovázení má. Budeme zjišťovat zkušenosti pěstounů s působením organizací v jejich životě, v čem spatřují jejich silné, slabé stránky i které aspekty doprovázení považují za klíčové.

Tato bakalářská práce poskytuje pohled na problematiku vztahů mezi pěstouny a doprovázejícími organizacemi. Předkládá zkušenosti pěstounů s poskytováním podpory, pomoci a služeb doprovázejících organizací s důrazem na potřeby jejich rodin a na všechny individuální aspekty pěstounství. Cílem této práce je zjistit, jakou mají zkušenost pěstouni s podporou a pomocí doprovázejících organizací v oblasti pěstounské péče, a to formou prožité zkušenosti.

Pěstounství vzbuzuje v laické i odborné veřejnosti neustále řadu pocitů. Jeho vývoj je dlouhodobý a vždy se ukazují skutečnosti, které buď vyzvedávají jeho klady nebo negativa. Je řada těch, kteří pěstouny obdivují a jejich práci přisuzují významné postavení. Pak je zde další skupina, která kritizuje finanční zabezpečení pěstounů, dětí a poukazuje na zneužívání této skutečnosti. A následuje poslední skupina, které byl dopřán sluch, když poukazovala na vyživovací povinnost rodiny vůči svěřenému dítěti, které je v příbuzenském vztahu. Všichni se shodnou však na skutečnosti, že žádné dítě by nemělo vyrůstat v ústavní výchově. Pěstounská péče tedy bude vždy aktuálním tématem, a to i v kontextu toho, že spousta dětí v ústavní výchově na svou rodinu teprve čeká.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V této kapitole si představíme pojem náhradní rodinná péče a blíže se seznámíme s jednou z jejích forem, a to pěstounství. Definujeme si pěstounství prostřednictvím jeho historického vývoje až do současné podoby.

1.1 Náhradní rodinná péče

Rodinné prostředí má poskytovat dítěti prostor pro zdravý vývoj a rozvoj, tedy prostor pro jeho růst fyzický, emoční i komplexně osobnostní. Každé dítě má právo na život, na přiměřené sociální zázemí, na uspokojování svých potřeb, a především na vytváření podnětného prostředí pro jeho emoční vývoj. Tato a mnohá jiná práva má dítě deklarováno v Úmluvě o právech dítěte (Fond ohrožených dětí, online), v které smluvní strany tyto práva uznávají a zavazují se je zajistit. Právem a zároveň povinností obou rodičů je výchova a péče o dítě. Hlavním předpokladem pro řádné uplatnění práv dítěte je zdravé fungování rodiny. Ne však vždy plní rodina svou funkci. Důvodem pro umístění dítěte mimo rodinu bývá neschopnost, neumění či nechtění se o dítě řádně postarat. Náhradní rodinnou péčí (dále NRP) můžeme rovněž definovat jako „*formu náhradní rodiny u dětí bez vlastního funkčního zázemí*“ (Nožířová, 2012, s. 11).

V rámci našeho sociálního systému existuje řada institucí, které dokáží poskytnout dětem, které byly odebrány rodičům či přišly o rodiče, okamžitou pomoc. Jsou jimi například dětské domovy, kojenecké ústavy, ústavy poskytující okamžitou pomoc pro děti v tísni, které mají v naší společnosti již dlouhodobou tradici. I když je jejich pomoc přínosná a důležitá, nemůžou zcela nahradit rodinné zázemí. NRP je pojem, který zahrnuje adopci (osvojení), pěstounskou péči, poručnictví, svěřením dítěte do péče jiné osoby. Jedná se o péči jiným člověkem, než je rodič, která je realizována v rodině. Výhody NRP oproti dětským domovům a jiným ústavům jsou známé už od 60. a 70. let minulého století, kdy byly popsány Matějčkem a Langmeierem v Čechách a dalšími odborníky ve světě (Macela, 2019).

Legislativní úprava NRP v současné době je zakotvena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákona, v platném znění (dále pak občanský zákon) a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, v platném znění (dále pak zákon o SPOD).

Cílem sociálně-právní ochrany dětí, na základě novelizace, se stala vedle zájmu a blaha dítěte také ochrana rodičovství, rodiny, práva na rodičovskou výchovu a péči

s ohledem na širší sociální prostředí. Středem celého systému je dítě se všemi jeho právy. NRP má přednost před ústavní výchovou.

1.2 Historický vývoj pěstounské péče

O schopnosti přijmout cizí dítě za vlastní, pečovat a vychovávat jej, se zmiňují již staré báje a pověsti. Připomenout si můžeme starověké mýty o Romulovi a Removi, o nalezcenci Mojžíšovi (Trnková, 2018). Již ve starověku se objevuje instituce kojných, kterou je možno považovat za prvopočátek pěstounské péče. Neexistoval však žádný výběr pěstounek ani dohled nad tím, zda se o dítě skutečně stará či nikoli (Matějček a kol., 1999).

První instituci pro osiřelé děti na území Čech byl na počátku 16. století „Vlašský špitál“. Jeho činnost byla zcela závislá na dobročinnosti. V roce 1769 Marie Terezie zřídila první ústav jako státní instituci. Ale až teprve Vládní dekret z roku 1788 představoval změnu přístupu k opuštěným dětem. Zde bylo uveřejněno doporučení, aby dítě bylo ponecháno matce nebo kojné tak dlouho, dokud se nenajde náhradní umístění (Smolíková, 2014).

V období první republiky existovalo několik druhů pěstounské péče. Nalezenecká pěstounská péče byla určena dětem ze sirotčinců, nalezcinců. Dále pak soukromá pěstounská péče, která probíhala na základě domluvy mezi rodiči dítěte a pěstouny bez přítomnosti soudního jednání. Forma soukromé pěstounské péče přetrvala až do 70 let 20. století. Posledním druhem byla atypická pěstounská péče neboli tzv. pěstounská kolonie (Matějček a kol., 1999). Obdobný model pěstounské péče můžeme spatřovat ve fungování SOS dětských vesniček, a to již od roku 1969.

Po druhé světové válce dochází k rozvoji socialismu, do popředí se dostává určitý ideál kolektivní výchovy, a tak jsou v roce 1950 všechny formy, mimo soukromé pěstounské péče, zrušeny. Docházelo k masivnímu navyšování kapacit ústavních zařízení.

V roce 1963 dochází k převratné změně, a to na základě výzkumu Matějčka a Langmeiera. Ve výzkumu srovnávali podmínky vývoje dětí v ústavním prostředí a v rodině. Ústavní výchovu označili jako prostředí psychického strádání neboli deprivace. Jejich výzkum měl vliv na všeobecné mínění o umístování dětí do ústavu a v konečném důsledku i na legislativu, tedy na vydání nového zákona o rodině, zákon č. 84/1963 Sb., který uzákonil přednost výchovy v náhradní rodině před ústavní (Smolíková, 2014).

V roce 1973 je přijat zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Bylo umožněno, aby dítě bylo svěřeno do pěstounské péče, a to v případě, jestliže nebylo možné zajistit

řádnou výchovu dítěte jeho osvojením a ústavní výchova není vhodnější (§ 1 zák. č. 50/1973 Sb.).

Pěstounská péče si prošla řadou změn, a to v souvislosti s novým společenským uspořádáním, pod vlivem nových poznatků či změnou postojů k sociální problematice. Na počátku devadesátých let minulého století začaly vznikat nové organizace, které se věnovaly práci s náhradními rodinami a dětmi. Novela zákona z roku 2013 uzákonila povinnost pěstounů uzavírat Dohodu o výkonu pěstounské péče, také zavedla povinné vzdělávání pěstounů a pěstounskou péči na přechodnou dobu, která již byla ukotvena v zákoně o SPOD v roce 2006, ale až teprve novelou byly upraveny podmínky pro její využití v praxi. Novela nejen rozšířila poskytování odborných služeb pro náhradní rodiny, ale došlo i k vytvoření standardů kvality poskytovaných služeb. Zvýšil se počet organizací, které zaměřovaly pomoc a podporu na pěstouny, a to v kontextu jejich doprovázení, osvětu NRP a kampaně v rámci náhradního rodičovství (Smolíková, 2014).

Od 1.1.2022 byla uvedena v platnost novela zákona o SPOD, která přináší změny v systému dávek pěstounské péče a také zavádí nové dávky, a to příspěvek při pěstounské péči, zaopatřovací příspěvek opakující se, zaopatřovací příspěvek jednorázový. Pěstounská péče je nově rozdělena na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči, čímž nahrazuje dosavadní rozdělení na příbuzenskou a nepříbuzenskou (MPSV, 2022). Hlavní myšlenkou bylo ocenit ty pěstouny, kteří svou činnost vykonávají profesně a oddělit je od rodinných příbuzných, u který je předpoklad, že pěstounská péče je otázkou splnění povinnosti vůči své rodině. Jelikož se novela dotkla oceňování této činnosti, nebudeme se jí podrobně věnovat. Dopady novely lze posuzovat až s časovým odstupem.

1.3 Pěstounská péče

Sociálně-právní ochraně dětí (dále SPOD) je věnována velká pozornost. V případě, kdy se nemohou rodiče o své děti starat, péči nezvládají či ji určitým způsobem zanedbávají nebo ji vykonávat nechtějí, přebírá za tyto děti odpovědnost stát. Prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany (dále OSPOD), jakožto opatrovníky těchto dětí, se snaží vyřešit situaci ohrožených dětí, co nejrychleji a v jejich zájmu. V centru veškerého dění stojí dítě a ochrana jeho práv, což zahrnuje především snahu o návrat dítěte do své původní rodiny. OSPOD by měl nejprve se zaměřit na práci s biologickou rodinou, její sanaci a hledání řešení, které vedou k zachování původní rodiny. SPOD je zakotvena v řadě právních

předpisů, které ji upravují obecně, tj. Ústava České republiky, Úmluva o právech dítěte nebo další mezinárodní smlouvy a úmluvy. K nejvýznamnějším předpisům patří občanský zákon a zákon o SPOD.

Pěstounská péče je jedna z forem NRP poskytována dětem, které nemohou ze závažných důvodů žít ve své biologické rodině. Takovým důvodem je vytvoření nefunkčního rodinného prostředí, kde je vážně ohrožen či narušen vývoj, výchova i tělesný, rozumový či duševní stav dítěte. Taková rodina neplní svou funkci a nevede ke zdravému rozvoji a vývoji dítěte (Nožířová, 2012).

Zákon jasně definuje povinnosti soudu zkoumat, zda výchovu dítěte lze zajistit některou z forem NRP. Dítě může být umístěno do zařízení vyžadující okamžitou pomoc, avšak do popředí se dostává možnost umístit dítě do prostředí, které je svým uspořádáním nejvíce podobné rodinnému zázemí. Jedná se o formu NRP, která je finančně státem podporována, řízena a kontrolována (Polachová a kol., 2008).

Primárním účelem pěstounské péče je zajištění péče a výchovy v rodinném zázemí. Do pěstounské péče svěřuje děti soud, a to v případě, kdy o ně nemůže pečovat žádný z biologických rodičů ani poručník, a to po dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v jejich osobní péči. Pokud soud nerozhodne jinak, zůstávají rodičům, veškeré práva i povinnosti vůči jejich dětem, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Dítě není právně volné, tzn. že je předpoklad, že umístění do pěstounské péče je pouze dočasné a pěstoun má pravomoc jen jednat a spravovat běžné věci dítěte. V případě, že se jedná o mimořádné výkony, např. vyřízení cestovního pasu, plánovaný operační zákrok, musí žádat o souhlas zákonného zástupce, tj. rodiče, popřípadě soud. Dítě zůstává v kontaktu s rodiči, širší rodinou. Tuto skutečnost musí ze zákona pěstoun respektovat a podporovat styk s jeho blízkými osobami, pokud soud nestanoví jinak (Dobrý pěstoun, 2018).

Cílem pěstounské péče je zajistit dítěti bezpečné rodinné prostředí, ve kterém bude vyrůstat, a tím bude uchráněno před negativními důsledky ústavní péče a bude mu umožněno poznání rodinného zázemí. Pěstounská péče může trvat po dobu určitou – vyřešení krizové situace (pobyt rodičů v léčebně, vězení) nebo i do zletilosti dítěte.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a jedině on je oprávněn rozhodnout o jejím zrušení, a to na základě závažných skutečností či rozhodnutí pěstouna.

Dle Ministerstva práce a sociálních věcí bylo v roce 2019 v České republice více než 4 700 dlouhodobých pěstounů a téměř 900 pěstounů na přechodnou dobu (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

1.4 Druhy pěstounské péče

V prvotní fázi můžeme pěstounskou péči rozdělit na skupinovou a individuální. Skupinová forma dříve probíhala v ústavních zařízeních. Tuto formu reprezentují i SOS dětské vesničky, tzv. zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče, které byly v roce 2013 po přijetí novely o SPOD, zrušeny. Dnes jsou tedy součástí běžné pěstounské péče, kde pěstounskou péči zajišťuje ženy – tety, matky pěstounky (Matějček a Koluchová, 2002).

1.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu – zprostředkovaná péče

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD) byla jako instituce objevena a zakotvena v legislativě již v roce 2006, avšak její využití bylo minimální, neb nebyla dostatečně ošetřena finanční podpora a také podmínky pro její realizaci v praxi. Novela zákona uvedena v roce 2013 upravila sociální zabezpečení i otázku finanční odměny pro tento typ pěstounské péče. PPPD dává možnost dítěti vyrůstat v rodinném prostředí u proškolených pěstounů krátkodobě. Je mu tak zabezpečeno právo na rodinný život dle Úmluvy o právech dítěte (čl. 20,21). Tato forma zajišťuje dětem, aby se při selhání původní rodiny, co možná nejdříve, ocitly v náhradním rodinném prostředí a nemusely toto náročné období trávit v ústavní výchově. Přechodnou dobou je v tomto případě myšlena doba, po kterou rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat. Důvodem mohou být zdravotní či sociální problémy, hospitalizace, výkon trestu odnětí svobody apod. Touto dobou se může i rozumět, doba, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením nebo do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením (Dobrý pěstoun, 2018).

Specifika PPPD spočívají tedy v její časové omezenosti, a to nejdéle na 1 rok. Tato doba se může prodloužit na základě rozhodnutí soudu, a to v případě, že existuje možnost vyřešení situace dítěte v čase, bezprostředně po uplynutí lhůty 1 roku. Dalším specifikem je, že dítě může být svěřeno pouze rozhodnutím soudu na návrh OSPOD, a to jen osobám, které jsou vedeny ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Osoby ve zvláštní evidenci pobírají odměnu i po dobu, kdy o žádné dítě nepečují. Na tyto osoby je pohlíženo jako na profesionály v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti a očekává se,

že dítěti poskytnou láskyplné prostředí, pomohou jim se vyrovnat s traumaty z minulosti, připraví dítě na přechod do dlouhodobé péče či návrat do původní rodiny, budou spolupracovat s rodinou dítěte či budoucí náhradní rodinou i s odborníky, kteří poskytují podporu dítěti a jeho rodině (Pazlarová, 2016).

V praxi pak můžeme tento typ skutečně označit jako pracovní činnost. Pěstoun je zde vždy v pohotovosti, tedy schopen okamžitě přijmout dítě, následně o něj pečovat a posléze, dle instrukcí OSPOD a soudu, dítě předat do rukou biologických či náhradních rodičů. Pak následuje období čekání na další dítě. Je třeba tedy mít na paměti, že tato práce je posláním, které má své základní pilíře, a to profesionalitu a citovou vyzrálou. Lze očekávat navázání citové vazby mezi pěstounem i dítětem, která je zde žádoucí, ovšem pouze dočasného charakteru. Pěstoun je v tomto vztahu jakýmsi „láskyplným průvodcem“ do bezpečné náruči biologických či náhradních rodičů. V rámci této bakalářské práce se nebudeme zabírat tímto typem pěstounské péče, neb vyžaduje velmi náročný proces doprovázení ze strany organizace. Jedná se o velmi specifickou činnost (Pazlarová, 2016).

1.4.2 Pěstounská péče dlouhodobá

Pěstounská péče dlouhodobá se dělí na příbuzenskou či nepříbuzenskou, dle novely zákona o SPOD, platné od 1. 1. 2022 pak je členění na zprostředkovanou (nepříbuzenská) a nezprostředkovanou (příbuzenská). Vydáním zákona o SPOD až do roku 2006 byla pěstounská péče dlouhodobá jedinou individuální formou u nás. Bývá označovaná jako tradiční forma, do které jsou umístovány děti, které „...nejsou právně volné, děti s rizikovou anamnézou a nejistou prognózou, děti s různým postižením, děti psychicky deprivované a s dalšími poruchami psychického vývoje, děti starší, většinou s nepříznivými zkušenostmi z předchozích výchovných prostředí“ (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 11-12). Rodiče stále zastávají funkci zákonných zástupců, nejsou tedy zbaveni práv a odpovědnosti vůči svým dětem. Děti tedy nemohou být adoptovány.

Většina dětí zůstává v pěstounské rodině několik let, případně až do své zletilosti. Důvodem je, že snahy o zlepšení podmínek v biologické rodině se nedaří. Pěstouni mají povinnost nejen se vzdělávat a rozšiřovat své výchovné, rodičovské kompetence, udržovat ale také rozvíjet sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči a udržovat s nimi kontakt (pokud soud nestanoví jinak).

Příbuzenská pěstounská péče, nyní nezprostředkovaná, je péče, kdy se pěstounem stane někdo z příbuzných – prarodiče, teta, strýc atd. Nejčastěji se jedná o prarodiče. Ti tvoří

největší procento pěstounů (Institut projektového řízení, 2017). Příbuzní neprochází celým procesem posuzování, ani přípravou na přijetí dítěte. Je zde předpoklad, že příbuzný vztah nepotřebuje podrobovat testování, protože je dostatečně hluboký pokrevní svázaností. Ne vždy však svěřením do péče příbuzným je ideálním řešením pro dítě. Rodina se vyrovnává nejen se selháním biologických rodičů, s postojem k dítěti i svými vlastními postoji k celé situaci. Rizika, výhody jsou zde, jak na straně dětí, rodičů, pracovníků OSPOD i doprovázející organizace. Nespornou výhodou pro dítě je, že pečující osobu zná, je zde patrná existence citové vazby, pokrevní pouto. Rodina většinou vyznává stejné hodnoty, postoje, rodinné tradice, což je pro dítě velmi důležité a zbytečně se netraumatizuje přijetím do cizí rodiny (Institut projektového řízení, 2017).

Dlouhodobá péče (zprostředkovaná) je jedna z variant, kam putují děti z přechodné pěstounské péče. Dítě setrvává v této péči, dokud je potřeba, tzn. dokud se neupraví podmínky pro jeho zdárný návrat do rodiny nebo do jeho zletilosti. Pěstouni prochází odbornou přípravou a jsou povinni se nadále vzdělávat. Na pěstouny je opětovně nahlíženo jako na profesionály. Přípravné kurzy pro ně zajišťuje krajský úřad nebo organizace specializující se na NRP, které jsou osobami pověřenými. Smyslem přípravy je naučit žadatele pracovat s dítětem v pěstounské péči, naučit je, jak naplňovat jeho psychické a sociální potřeby, komunikovat s ním a rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti (Dobrý pěstoun, 2018).

1.5 Pěstoun se svými právy a povinnostmi

Pěstounem může být jednotlivec, manželé nebo pár, kteří splňují podmínky dle občanského zákona, jakými jsou bydliště na území České republiky, trestní bezúhonnost, bezdlužnost, vhodné bytové podmínky, harmonické rodinné prostředí, dobrý zdravotní i psychický stav, schopnost spolupracovat v systému sociálně-právní ochrany. Rovněž by se měl pěstoun stát „odborníkem“, a to prostřednictvím vzdělávání se v oblasti terapeutického rodičovství, poruch citové vazby, pomoci se zpracováním traumat. Měl by být schopen dítěti pomoci při zpracování jeho životního příběhu, nastavení vztahu k původní rodině.

Pěstounem je osoba, která vychovává a pečuje řádně o svěřené dítě. Dle Matějčka a Koluchové (2002) je pěstoun osobou, která musí poskytovat záruku řádné výchovy svěřeného dítěte. Pěstouni, i když je zákon nestanovuje jako zákonné zástupce, plní funkce rodičů a mají za povinnost vytvářet prostředí, kde je dítě přijímáno bezvýhradně a s láskou.

Toto bezpodmínečné přijetí je živnou půdou pro pomoc při odstranění zátěží minulosti, které si dítě ze své původní rodiny přináší.

Dle zákona o SPOD, má pěstoun neboli osoba pečující, práva i povinnosti. V rámci pěstounské péče má právo na zprostředkování psychologické, terapeutické či jiné odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců. Jelikož je pěstounství velmi náročnou disciplínou, může mu být poskytnuta pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let, a to v rozsahu alespoň 14 dní v kalendářním roce. A rovněž i poskytování trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené děti, a to při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, dočasné pracovní neschopnosti atd., přináší odlehčení. Zajištění této úlevové péče se nazývá respitní péče, a to krátkodobá či dlouhodobá. Dalším důležitým právem je zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si své znalosti, dovednosti v oblasti péče a výchovy o dítě, např. formou seminářů na téma zvyšování si rodičovských kompetencí, jak zvládat agresivitu, závislostní chování atd (Semerádová et al., 2013).

Za každým právem existuje řada povinností. I pěstouni tedy mají své povinnosti, např. povinnost zvyšovat si kvalifikaci a dovednosti v oblasti péče o dítě, a to v rozsahu 24 hod (72 hod v rámci PPPD) za 1 rok, umožnit sledování naplňování Dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledováním vývoje dětí (klíčový pracovník, pracovník OSPOD), udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami jemu blízkými, zejména rodiči, umožnit styk rodičů s dítětem, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak, a to vše v souladu s individuálním plánem dítěte (zákon o SPOD). Práva a povinnosti jsou upraveny nejen zákonem, ale také jsou součástí Dohody o výkonu pěstounské péči, který tvoří základní rámec spolupráce mezi doprovázející organizací a pěstounem (Rozum a Cit, nedat.).

Být pěstounem neznamená pouze naplňování práv a povinností plynoucí ze zákona, spolupráce s orgány tomu určenými, ale především osobností předpoklady. Důležitou roli hraje nejen vyzrálost a vlastní sebereflexe, ale také schopnost být trpělivým, podporujícím a bezvýhradně přijímajícím partnerem pro dítě, které se vyrovnává s životními traumaty. Rovněž pěstoun musí obstát i v kontextu svého vlastního života, například vůči svému vlastnímu dítěti, širší rodině či okolí.

Pěstoun nebo pěstouni, v případě páru, nemusí být vždy bezdětný. Vztahy mezi dítětem vlastním a přijatým nemusí vzniknout automaticky. Pěstoun by měl být mediátorem při tvorbě a ukotvování vztahových linií mezi nimi. Pokud jim rodina poskytne prostor

pro budování vztahu, může být právě biologické dítě vhodným „terapeutickým“ řešením. Dítě, které má negativní zkušenosti s dospělými, se mnohdy lépe otevře stejně starému vrstevníkovi. Avšak nesmí být tento počín záměrem, neb samotné vyložení negativní zkušenosti svěřeného dítěte biologickému, může značně otrást jim samotným.

Pokud se podaří vztah přirozeně vybudovat, pak lze očekávat, že přínos pro oba v budoucnosti, bude značný (Zezulová, 2012). Dle výše uvedeného je patrné, že jsou na pěstouny kladeny vysoké nároky nejen vědomostní, znalostí ale především osobnostní.

1.6 Dítě svěřené do pěstounské péče

Děti v pěstounské péči většinou přicházejí z nefungujících rodin či z ústavní péče. Jedná se o děti, které se musí již v dětském věku vyrovnávat s traumaty. Do pěstounské rodiny tedy přichází se zatížením minulosti, které prožívají v přítomnosti a nesou si do budoucnosti. Jedná se například o opožděný vývoj v důsledku zanedbané výchovy, týrání, zneužívání, závislost rodiče na návykových látkách, smrt rodiče, rodič ve výkonu trestu, zdravotní či sociální znevýhodnění, duševní poruchy, menšinové etnikum atd.

Tyto děti se bez svého vlastního přičinění ocitly v situacích, kde zažívaly nedostatek lásky, opuštění, odmítnutí rodičem, ztrátu bezpečí, pocit vnitřní nejistoty a strachu. Adverzní dětské zkušenosti, tedy zkušenosti spojené s nelehkým až velmi těžkým dětstvím, často vedou k citové deprivaci, podléhání negativním jevům, poruchám identity (NATAMA, 2019).

Důležitým faktorem pro zdravý rozvoj a vývoj dítěte je uvědomování si vlastního já. Děti v pěstounské péči často neumí běžným způsobem komunikovat s okolním světem, dávat najevo city. Potřeba identity a odpověď na klíčové otázky z minulosti jsou pro děti z náhradních pěstounských rodin naléhavější proto, aby porozuměly svým kořenům. Pokud nemají odpovědi, nedokáží se orientovat na budoucnost. S budováním vlastní identity jim pomáhají náhradní rodiče, například pomocí *Knihy života*. Zde mu pravdivě, dle svých možností, zaznamenávají všechny skutečnosti, které by mu mohly pomoci s pochopením jeho minulosti a poznání prostředí, ve kterém se narodil a žil (Dobrý pěstoun, 2018).

Pro dítě v pěstounské péči je důležité včlenění do rodiny, pocit stálého a bezpečného místa, naplnění jeho základních potřeb fyziologických, sociálních, duchovních.

2 DOPROVÁZENÍ JAKO FORMA PODPORY PĚSTOUNSKÝCH RODIN

V této kapitole si představíme institut doprovázení, doprovázející organizace, Dohodu o výkonu pěstounské péče a pozici klíčového pracovníka.

Na území České republiky v počátcích 90. let 20. století začaly vznikat organizace zabývající se prací s náhradní rodinami. Základní právní rámec fungování těchto organizací již stanovil zákon SPOD z roku 1999, zde však nebyla zajištěna podpora ze strany státu. Situaci nezměnil ani zákon o sociálních službách z roku 2006. Pěstounské rodiny tedy neměly k dispozici dostatek služeb a podpory, což vedlo k častému selhávání pěstounské péče (Nadační fond J&T, 2015).

Významnou změnu přineslo přijetí novely zákona o SPOD, platné od 1. 1. 2013. V novele byl ukotven nárok pěstounských rodin na odbornou pomoc ve formě tzv. doprovázení. Doprovázet mohou pouze organizace, které jsou pověřeny k výkonu sociálně-právní ochraně dětí, a to na základě rozhodnutí příslušného krajského úřadu. Doprovázení je tedy druh smluvního závazku o výkonu pěstounské péče pro pěstouny a jejich doprovázející organizaci, kterou může být nezisková organizace nebo státní subjekt. Macela (2019) uvedl ve svém článku Státní příspěvek na výkon pěstounské péče, dne 23. 5. 2019 (Deník veřejné správy, 2019), že ke konci roku 2018 zajišťovaly nestátní subjekty 68 % výkonu pěstounské péče, zatímco OSPOD 32 %. Je tedy patrný jev, že úřady svou činnost v rámci doprovázení omezují a přenechávají tento výkon neziskovým organizacím.

V současné době na území České republiky působí několik desítek organizací, jejichž činnost je buď zaměřena pouze na doprovázení, nebo je to jedna část z jejich celkové činnosti. Doprovázející organizace jsou zřizovány v souladu s platnou legislativou jako spolky, tj. zvláštní forma právnických osob. Při práci s klienty v oblasti sociálních služeb je základním principem dbát na individuální přístup ke každému klientovi s ohledem na naplňování jeho specifických potřeb (Vávrová, 2012).

Doprovázející organizace poskytují podporu a pomoc dětem v NRP, jsou průvodcem pro náhradní rodiny v rámci systému pomoci, podílejí se na osvětové činnosti o NRP, realizují odborné semináře pro odborníky, ale i laickou veřejnost, podílí se na rozvoji spolupráce s dalšími institucemi, tj. multidisciplinární spolupráce. Přípravují žadatele na přijetí dítěte do rodiny a následnou péči o něj. Pomáhají náhradním rodičům rozvíjet

rodičovské, osobnostní kompetence, které jsou zásadní pro prevenci selhání NRP a vzniku či rozvoji psychické i sociální patologie u svěřených dětí (tamtéž).

V rámci své činnosti poskytují žadatelům, dětem v NRP bohaté portfolio sociálních, psychologických a podpůrných služeb.

Kvalitu služeb doprovázení pověřené osoby kontrolují a zajišťují prostřednictvím Standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí pro pověřené osoby. Kvalitou poskytovaného doprovázení v rámci pěstounské péče hovoří například standardy: Podpora přirozeného sociálního prostředí, Dohoda o výkonu pěstounské péče (Pazlarová, 2016).

Doprovázející organizace vytvářejí i různé metodiky, příručky, které jsou příkladem dobré praxe a jsou důležité pro jejich skladbu i kvalitu služeb v rámci doprovázení např. Metodika doprovázení pěstounských rodin, Metodika Posilování identity dítěte a kontaktu s biologickou rodinou, příručka Včasné odhalení násilí vůči dětem a mladistvým. Standardy jednotlivých organizací pak poskytují ucelený pohled na jejich činnosti, poslání, cíle, zásady a cílové skupiny (Nadační fond J&T, 2015). Řídí se zásadami:

- zásada nejlepšího zájmu dítěte – ve středu zájmu stojí dítě se svými právy,
- zásada participace dítěte – respektování práva dítěte vyjádřit svobodně své názory,
- zásada nediskriminace a respektu – respektování individuálních potřeb dětí a jednotlivých rodičů, naplňování dohod nesmí zásadním způsobem narušovat soukromí a autonomii pěstounské rodiny,
- komplexní přístup – pracovat s jednotlivými členy i individuálně, ale chápat rodinu jako celek,
- osoby z cílové skupiny uplatňují svou vůli - mohou vyjadřovat svá přání, podněty, stížnosti, mohou smlouvu vypovědět (Nadační fond J&T, 2015).

Doprovázející organizace úzce spolupracují s OSPOD, které mají funkci kontrolní. Dle Pazlerové (2016) je důležitá rovnováha mezi touto kontrolní (OSPOD) a podpůrnou složkou, což představují doprovázející organizace. Jejich vzájemná spolupráce je nezbytná pro zajištění kvalitní péče. Doprovázení je tedy spíše vnímáno v kontextu podpory, pomoci nikoli kontroly či dozoru.

Organizace se rovněž podílí na legislativních změnách. Jejich snahy vychází z praxe, multidisciplinární spolupráce, intenzivní přímé práce s pěstounskou rodinou. V rámci své činnosti realizují tzv. „kulaté stoly“ či odborné panely, které jsou odbornostním

setkáním, kde se předkládají možná řešení aktuálně řešeného problému, jsou prostorem pro výměnu zkušeností a mapování dobré praxe. V rámci jejich činnosti dochází k síťování, tj. spolupráce napříč celým systémem pomoci, jehož cílem je vytvořit záchrannou síť pro ohrožené rodiny s dětmi.

2.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dle zákona o SPOD se Dohoda o výkonu pěstounské péče uzavírá s každou osobou pečující (§ 4 - pěstoun, osobně pečující poručník atd.) a osobou v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu). Oprávnění uzavřít dané dohody mají všechny obecní úřady, krajské úřady a fyzické i právnické osoby, které disponují pověřením k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče (zakonyprolidi.cz).

Dohodu o výkonu pěstounské péče je povinen pěstoun uzavřít s doprovázející organizací nebo OSPODem do 30 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do pěstounské péče. V dohodě se upravuje základní rámec spolupráce mezi doprovázející organizací a pěstounskou rodinou. Institut dohod zahrnuje skutečnost, že každé dítě svěřené do pěstounské péče je jiné, specifické a rovněž i podmínky a potřeby pěstounských rodin jsou ojedinělé. Dohoda zde tvoří právní základ spolupráce. Jedná se o smlouvu veřejnoprávní a nelze jí považovat za pracovně-právní smlouvu.

Právním rámcem je zákon o SPOD. V případě že se vyskytnou záležitosti, které nejsou tímto zákonem upraveny, řídí se správním řádem (část pátá, § 159 až §170).

Obsahem Dohody o výkonu pěstounské péče jsou práva a povinnosti pečujících osob a osob v evidenci. Je zde stanoven obsah, náplň spolupráce, která se odvíjí od Individuálního plánu ochrany dětí, což je základním nástrojem sociální práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Stanovuje se na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, tzn. definování potřeby dítěte a rizikové i ochranné faktory, zhodnocení situace dítěte, formulování cíle vyplývajícího z potřeb dítěte. Z toho plyne, že dohoda má obsahovat a specifikovat cíle i jednotlivé dílčí kroky, které povedou k co nejlepší péči o ohrožené děti. Jedná se o minimální zákonný standard podpory a povinnosti, které jsou povinny doprovázející organizace poskytnout (Dobrý pěstoun, 2018).

Dle § 47a zákon o SPOD jsou pěstounům zaručena tato práva:

- právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě (např. při narození dítěte, při úmrtí osoby blízké),

- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let,
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti,
- právo na pomoc při plnění povinností při kontaktu s biologickými rodiči, včetně pomoci při zajištění asistence při tomto styku.

Pěstounům rovněž vyplývají z Dohody o výkonu pěstounské péče povinnosti, o kterých jsme se již zmiňovali, dle § 47 a jsou jimi:

- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnost umožnit sledování naplňování Dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b odst. 5, a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí podle § 19 odst. 6,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.

Dohoda o výkonu pěstounské péče zaniká dnem, kdy skončí pěstounská péče, tzn. nejpozději v den, kdy svěřené dítě dosáhne zletilosti, nebo pokud je osoba pečující vyřazena z evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči.

Možnost výpovědi je upravena v § 47c odst. 2 a 3 zákona o SPOD, kde je uvedeno, že osoba pečující či v evidenci může vypovědět dohodu kdykoli, a to bez udání důvodu. Obecní úřad, obecní úřad s rozšířenou působností, krajský úřad, pověřená osoba mohou vypovědět dohodu jen pro závažné nebo opakované porušování povinností, které jsou uvedeny v dohodě o výkonu pěstounské péče, pro opakované maření sledování naplňování této dohody, a v případě PPPD, pokud odmítne osoba pečující přijetí dítěte do pěstounské péče bez vážného důvodu.

2.2 Klíčový pracovník

Klíčem k úspěšnému doprovázení jsou kvalitní sociální pracovníci, kteří pracují přímo s pěstouny. Jsou na ně kladeny nejen nároky na odbornost ale stejnou měrou i na jejich osobnostní předpoklady. Tito sociální pracovníci jsou nazýváni jako klíčový pracovníci. Tento termín není definován ani zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v platném znění, ani ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., v platném znění, avšak je běžně využíván. A jak už samotný název této pozice odpovídá jsou klíčoví pro doprovázení v rámci pěstounské péče. Oni jsou nositelem kvalit sociální práce a jejich přístup vytváří celkový obraz o institutu doprovázení, doprovázející organizaci, systému pomoci, tzn. komplexně o podpoře a pomoci pěstounům.

Klíčový pracovník se může při výkonu své činnosti setkat s dilematy plynoucími z náplně jeho práce, která zahrnuje jednak podporu a pomoc pěstounským rodinám, ale současně i kontrolní a hodnotící činnost. Vztah mezi klíčovým pracovníkem a pěstounskou rodinou musí být založen na důvěře, upřímnosti a vzájemném pochopení (Vávrová, 2012). Důležitou součástí jeho práce je vést řádně a podrobně spisovou dokumentaci, která slouží pro zapisování změn, posunů, důležitých mezníků pěstounských rodin. Na základě této dokumentace se lze lépe zorientovat v jednotlivých období rodiny, dohledat vhodná řešení. Jsou i zdrojem informací pro potřeby případových konferencí a je zde možná reflexe práce pěstounů, pracovníka.

Spisová dokumentace by měla obsahovat:

- dohodu o výkonu pěstounské péče,
- záznamy změn týkající se dohody,
- základní informace o dítěti,
- kopii individuálního plánu ochrany dítěte,
- plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči,
- osobní plán rozvoje pěstouna,
- doklady o vzdělávání pěstouna – osvědčení,
- záznamy o návštěvách pěstounů i telefonických intervencí,
- kopie zpráv předávaných OSPODu (zprávy o průběhu naplňování Dohody o výkonu pěstounské péče, zprávy při ukončení pěstounské péče apod.).

Dále pak mohou být součástí zprávy psychologa, z pedagogicko-psychologické poradny, výchovné zprávy osob pečujících, důvěrná sdělení dětí, to vše musí být označeno jako důvěrné a musí se k nim přistupovat se zvláštním zřetelem na citlivost dat.

Role klíčového pracovníka v pěstounské rodině:

- klíčový pracovník průvodce pěstounské rodiny,
- klíčový pracovník důvěrník,
- klíčový pracovník zprostředkovatel informací,
- klíčový pracovník jako člen multidisciplinárního týmu,
- klíčový pracovník jako kontrola výkonu pěstounské péče,
- klíčový pracovník jako zastánce rodiny (Semerádová et al., 2013).

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v platném znění, a zákon o SPOD, vymezují kvalifikační požadavky i nároky na sociálního pracovníka, a to například trestní bezúhonnost, odbornostní předpoklady a zdravotní způsobilost, včetně způsobilost k právním úkonům. V rámci své profese se musí sociální pracovníci vzdělávat, a to v rozsahu 24 hodin za jeden kalendářní rok.

Každá rodina má přiděleného svého klíčového pracovníka. Jeho ustanovení je uvedeno v Dohodě o výkonu pěstounské péče nebo je jmenování samostatnou přílohou. Jak již bylo uvedeno výše, jedná se o vztah založený na důvěře. Jelikož je pracovník v dlouhodobém kontaktu s rodinou, který se vyznačuje intenzivní spoluprací, často se stává, že je přijímám jako součást rodiny. Klíčový pracovník se vyznačuje spolehlivostí, dodržováním standardů, nepřekračováním svých kompetencí, jedná na základě etického kodexu a dbá o diskrétnost a mlčenlivost.

V rámci doprovázení používá různé techniky ke zmapování situace v rodině, např. Ekomapu, Rodokmen, Naše rodina atd. Tyto a jiné techniky pomáhají rozklíčovat různé situace, postoje i problémy. Velmi důležitým zdrojem informací o rodině je však pozorování. Klíčový pracovník má v průběhu návštěv možnost pozorovat klima rodiny, jejich vzájemnou spoluprací, komunikaci, interakce. Návštěvy jsou předem domluveny a probíhají, dle potřeb rodiny, optimálně by setkání mělo proběhnout 1 x za 2 měsíce. V okamžiku, kdy dochází v rodině ke krizovým situacím, zintenzivní se setkávání, a to i na 1x za týden (Semerádová et al., 2013).

Mimo podpory má klíčový pracovník i kontrolní činnost. Kontroluje, zda dochází k naplňování Individuálního plánu ochrany dítěte, tedy zda dochází k naplňování potřeb dítěte a rodina plní cíle spolupráce, které jsou v něm stanoveny. U dítěte je pak důležité zjišťovat jeho potřeby, názor, spokojenost a podporovat ho ve vyjadřování jeho myšlenek, přání, nejistot (tamtéž).

Doprovázení rodin se vyznačuje vysokými nároky na klíčového pracovníka, a to v oblasti znalostí, dovedností, osobnostních předpokladů. Zaměstnavatelé jim nejen umožňují vzdělávání se v sociální oblasti, ale také jim nabízí supervize, které mají být nástrojem k předcházení syndromu vyhoření (Jankovský, 2018).

3 ČINNOST DOPROVÁZEJÍCÍCH ORGANIZACÍ

Tato kapitola nám představí činnosti doprovázejících organizací, které zahrnují vzdělávání pěstounů, poradenství pro pěstounské rodiny, respitní služby, realizaci kontaktu s biologickou rodinou svěřeného dítěte, služby nad rámec Dohod o výkonu pěstounské péče a také osvětovou činností.

Jak jsme se již zmínili, v rámci pěstounské péče, je hlavní činností doprovázejících organizací doprovázení. Doprovázející organizace nabízí svým klientům, tj. pěstounům, služby, které vycházejí z pověření, a to uzavírání Dohod o výkonu pěstounské péče, doprovázení, podporu pěstounské rodiny, odbornou pomoc a poradenství, zprostředkování a uskutečňování asistovaných kontaktů, vzdělávání a další podpůrné služby. Tyto služby jsou uvedeny v Dohodě o výkonu pěstounské péče, jsou tudíž dostupné všem pěstounským rodinám. Řada doprovázejících organizací poskytuje i další služby nad rámec zákona o SPOD, ve kterém jsou vymezeny (Pazlarová, 2016). Rozsah těchto služeb je závislý na finančních možnostech organizací, tedy nejčastěji na čerpání prostředků ze státních dotací, grantů, nadací a také na schopnostech personálně tyto služby zajistit.

Organizace poskytují služby v celém procesu pěstounství, a to před přijetím dítěte, po přijetí, v průběhu trvání NRP, po odchodu dítěte z NRP. Služby jsou tedy poskytovány nejen pěstounským rodinám, ale také budoucím zájemcům o pěstounskou péči. Organizace působí jako průvodce systémem pomoci v NRP. Doprovázení tedy mohou využít i zájemci o NRP, kteří si prostřednictvím služeb mohou ujasnit svoji motivaci stát se náhradními rodiči a získat potřebné informace (Semerádová et al., 2013).

3.1 Vzdělávání pěstounů

Pěstouni v rámci své přípravy na výkon pěstounské péče získají určité znalosti a dovednosti. V průběhu pěstounství je však velmi žádoucí a potřebné tyto znalosti i nadále rozšiřovat. Každé dítě, které je jim svěřeno do péče, vyžaduje individuální přístup. Velký důraz je kladen na rozšiřování a upevňování rodičovských kompetencí. Klíčový pracovník jim pomáhá se orientovat v tématech, která jsou pro jejich péči klíčová. Teprve s příchodem dítěte se vynořují nové schopnosti a znalosti, které pěstouni potřebují ke své činnosti (Semerádová et al., 2013).

Vzdělávání je povinností pěstounů, která je vyžadována zákonem. Vhodná témata vzdělávání by měla být zaměřena na potřeby rodiny. Pěstouni se musí v rámci jednoho

kalendářního roku zúčastnit vzdělávání ve výši 24 hodin. Doprovázející organizace uskutečňují jednodenní semináře, přednášky, workshopy v různých časových alokacích, např. 6 hodin či 8 hodin, popřípadě víkendová školení, kdy si pěstouni mohou splnit vzdělávání ve výši 24 hodin. Lektoři seminářů jsou odborníci z různých odvětví, zaměřených na řešení problémů souvisejících s péčí i výchovou dětí.

Semináře se zabývají například problematikou sociálního začleňování dítěte do vrstevnického kolektivu i do společnosti, spolupráci s biologickými rodiči, zvládání zátěžových situací, závislostní chování u dětí a mládeže apod. (Pazlarová, 2016).

V případě, že si pěstoun nevybere z nabídky své domovské doprovázející organizace, může si zajistit školení prostřednictvím jiné organizace či OSPOD. Pro kontrolu naplňování Dohody o výkonu pěstounské péče je potřeba doložit absolvování vzdělávání, a to formou osvědčení či potvrzení vzdělávací instituce. Toto kontroluje rovněž doprovázející organizace, která má povinnost upozornit pěstouna v případě, že tuto skutečnost neplní. Služba vzdělávání je poskytována bezplatně, avšak nadstandardní služby mohou být zpoplatněny či se na nich pěstoun podílí (např. strava v případě vícedenního vzdělávání).

Velké množství organizací nabízí možnost zapůjčení odborné literatury nebo vlastních metodik či průvodců pěstounskou péčí, které jsou součástí procesu vzdělávání či mohou odpovědět pěstounům na otázky nebo jim pomoci ve vzdělávání se v určité oblasti.

Další možností vzdělávání je využívání poradenských, terapeutických, supervizních služeb nebo účast na podpůrných skupinách. V koronavirovém období byla potřeba přesunout vzdělávání do online prostředí, kde byla realizována i řada jiných podpůrných služeb. Tuto novinku do svých služeb zařadily organizace s vizí, že i nadále bude tento trend se rozvíjet a zakotvovat jako podpůrný nástroj (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021).

V rámci vzdělávání poskytují organizace službu krátkodobé pomoci se zajištěním péče o svěřené dítě. Tato služba pomáhá pěstounům účastnit se vzdělávání i napříč skutečností, že nemají komu svěřit děti. Pro děti mají organizace zajištěný program, který odpovídá jejich věku či je zde prostor pro terapeutickou práci s nimi.

Při vzdělávání vzniká prostor pro vzájemná sdílení pěstounů. Tento způsob poskytuje pěstounům různé náhledy na jejich situaci, možné návody na řešení krizí. Sdílení bývá pěstouny oblíbeno, neb odstraňuje pocit osamocení a mnohdy jim přirozenou formou rozhovoru pomáhá se lépe zorientovat ve své situaci.

3.2 Poradenství pro pěstounské rodiny

Velmi podstatnou službou, kterou organizace nabízí svým klientům, je poradenství. Poradenství je poskytováno cílové skupině před samotným započítím pěstounské péče i v průběhu pěstounské péče, tj, poradenství sociálně-právní zaměřené na proces zprostředkování NRP nebo i výchovné poradenství. Poradenství probíhá i prostřednictvím klíčového pracovníka. „*Jen kvalitní pracovník dokáže poskytovat odpovídající poradenství a podporu pěstounským rodinám.*“ (Pazlarová, 2016, s. 86).

Mimo toto poradenství v rámci NRP, je poskytováno psychologické poradenství pro dítě i pěstouny, terapeutické služby, služby mediátora, facilitátora a služby odborného sociálního poradenství. Některé organizace nabízejí pomoc v oblasti právní, jednání s institucemi, např. školou, úřady, nebo z oblasti finanční či profesní.

Některé druhy poradenství, terapie a supervize nelze hradit z veřejných zdrojů. Organizace tedy hledají jiné zdroje, aby mohly klientům zabezpečit komplexní pomoc.

Poradenství může být poskytováno například:

- z oblasti speciální pedagogiky – poruchy učení, pozornosti,
- z oblasti výchovy a péče o dítě – zvládání krizových situací, návrat dítěte do původní rodiny, specifika různých skupin – etnické skupiny, děti se syndromem CAN,
- individuální poradenství – výchova, rodinné vztahy, obtížné situace,
- psychologické a psychoterapeutické poradenství – individuální, rodinná terapie (Rozum a Cit, 2007).

Velká většina pěstounů vyhledává psychologické poradenství. Jen některé doprovázející organizace mají k dispozici psychologa působící v rámci organizace nebo externě spolupracujícího psychologa či psychoterapeuta, který má zkušenost s NRP. Psychologické poradenství může být poskytováno formou konzultací, terapeutických sezení (individuální i skupinové) nebo telefonické krizové intervence. Poradenství se zaměřuje na posílení rodičovských kompetencí, podpory při budování a rozvíjení vztahů dítěte s biologickou rodinou, na posuzování citových vazeb k pěstounům, na odhalení příčin nestandardního chování dítěte, výchovné problémy atd. (Matějček a Koluchová, 2002).

3.3 Respítní služby

Pěstouni mají, dle zákona o SPOD, nárok na respítní péči každý rok v délce 14 dní, která musí být poskytována v souladu se zájmy a potřebami svěřených dětí. Tuto péči bychom mohli označit jako dovolenou, kterou může pěstoun využít pro odpočinek. Odlehčovací služby může pěstoun využít krátkodobě (doprovod dítěte do kroužku, doučování atd.), při zařizování nezbytných záležitostí, pracovní neschopnosti, narození vlastního dítěte či ošetřování osoby blízké (Semerádová et. al., 2013).

Organizace zajišťují kvalifikovaný dohled během odpočinku pěstounů i zajištění specifických potřeb dětí se zvýšenými zdravotními či výchovnými nároky. Služby mohou tedy využívat i pro děti s tělesným, mentálním či kombinovaným postižením (Valenta, 2014). Respítní péči i umožňují v rámci víkendových pobytů či dlouhodobých pobytů (například formou letního tábora).

3.4 Realizace kontaktu s biologickou rodinou svěřeného dítěte

Udržovat kontakt s biologickou rodinou dítěte je zákonnou povinností pěstounů při výkonu pěstounské péče. Kontakt pro dítě by měl být bezpečný, citlivý a mělo by se přihlížet k individuálním potřebám dítěte (Boyle, 2017). Dle zákona o SPOD musí být kontakt dítěte s osobami blízkými, především s biologickými rodiči, v souladu s Individuálním plánem ochrany dítěte.

Vždy je ve středu systému dítě, jeho práva a především „dobro“. Řada odborníků se nemůže shodnout na jednotné definici dobra, pro dítě. Je kontakt s biologickými rodiči vždy prospěšný? Co když mu přináší trauma? Co když dítě vykazuje po kontaktu s rodiči neklid?

Každé dítě má právo na svou rodinu, tedy tu biologickou a s tím související i právo na odpovědi, žádost rodičů o odpuštění, na vlastní identitu. Stejně tak jako jsou rozdílné důvody pro odebrání dítěte rodičům, tak existuje řada důvodů, proč realizovat či nerealizovat kontakt s nimi. Dítěti tyto kontakty mohou prospívat, stejně tak jim mohou ublížit. Z toho tedy vyplývá, že je potřeba individuálně tyto kontakty řešit a nelze je plošně aplikovat (Bubleová a kol., 2018).

Dle Škoviera (2007) je třeba splňovat několik podmínek, aby vzájemná spolupráce při kontaktech byla smysluplná:

- měla by být odborně zdůvodněná a zaměřená na přítomnost a budoucnost dítěte,

- neměla by prohlubovat rozpor mezi původní a náhradní rodinou,
- neměla by jednotlivé účastníky stavět proti sobě a ohrožovat je,
- měla by být výsledkem svobodné volby,
- měla by rodiče i dítě motivovat k pozitivní změně,
- měla by pomoci dítěti pochopit situaci, ve které se ocitlo,
- měla by dítěti pomoci vyrovnat se situací, ve které se ocitlo.

V praxi existuje řada přístupů jak náhradních, tak biologických rodičů. Někdy jsou kontakty bezproblémové, jindy jsou vystavěny bariéry, které se jen velmi s obtížemi zdolávají.

Doprovázející organizace podporují dítě, pěstouny i biologické rodiče v realizaci kontaktů. Jedná se o jednu z důležitých forem pomoci. Za pomoci psychologů, klíčového pracovníka připravují dítě, biologické rodiče i náhradní rodiče na vzájemný kontakt, zabezpečují vhodné místo pro uskutečnění kontaktu i doprovázení při tomto setkání, tzv. asistovaný kontakt (Bubleová a kol., 2018).

Klíčový pracovník pak může být nápomocen při sjednávání termínů, pravidel setkávání a rovněž být přítomen. Zastává zde pozici pozorovatele, který je oprávněn zasáhnout v případě, kdy by mohlo dojít k ohrožení dítěte.

3.5 Služby nad rámec Dohod o výkonu pěstounské péče

V rámci svého působení v životě pěstounů se snaží doprovázející organizace poskytnout klientům komplexní a systematickou podporu a pomoc. Snaží se tedy o ucelený soubor služeb, který pokryje potřeby celé pěstounské rodiny a dopomůže ke zdárnému průběhu pěstounské péče. Finanční zajištění doprovázejících organizací je zabezpečeno ze státního rozpočtu, jehož administrací je pověřen Úřad práce České republiky, formou státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Jedná se o příspěvek na pokrytí osobních, provozních a věcných výdajů spojených se zajištěním práv a povinností osoby pečující, osoby v evidenci, na sledování výkonu pěstounské péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021).

Ostatní projekty, které souvisí s jejich činností, se snaží zajistit financování z jiných zdrojů, např. prostřednictvím nadací. Například ING Bank Fond Nadace Terezy Maxové dětem každý rok vypisuje dotační řízení na práci s dětmi, které jsou v náhradní rodině.

Na podporu vzdělávání, všestranného rozvoje dětí, volnočasových a sportovních aktivit (Nadace Terezy Maxové dětem, 2022, online). I nadační fond Albert podporuje sociálně znevýhodněné skupiny, mladé dospělé při vstupu do samostatného života prostřednictvím grantového programu Bertík (Nadační fond Albert, 2022, online).

Organizace se snaží zajistit podporu biologických dětí pěstounů, podpořit mládež při odchodu z ústavu nebo pěstounské péče, zrealizovat ergoterapie (možnost placené brigády), doučování, kroužky, tematicky zaměřené dny, realizace podpůrných skupin. Svou nabídkou aktivit se snaží reagovat na aktuální potřeby pěstounských rodin.

3.6 Osvětová činnost doprovázejících organizací

Organizace v rámci svého působení se soustřeďují na osvětovou činnost, která je nedílnou součástí jejich aktivit. Kampaně jsou zaměřeny nejen na šíření povědomí o NRP, ale také na posilování povědomí o právech dětí v NRP.

Obecně prospěšná společnost Kruh rodiny a Nadační fond J&T v roce 2016 vytvořila kampaň zaměřenou na práva dětí v náhradní rodině. Hlavními tématy byla ochrana soukromí dětí, udržování vztahů dětí v pěstounské péči s vlastní rodinou nebo práva dětí se zdravotním znevýhodněním. V rámci projektu vznikly webové stránky www.naseprava.cz, byly využívány sociální sítě, on-line poradny, videospoty, ale i osobní kampaň (Nadace J&T, 2020).

V roce 2020 vznikla iniciativa 8000důvodů, která je projektem Nadace J&T s podporou Hledáme rodiče o.p.s. Hlavním cílem této aktivity je:

- podpora původní rodiny, aby děti zůstaly s rodiči,
- přestat umisťovat děti do 7 let věku do ústavů a upřednostňovat náhradní rodiny,
- minimalizovat pobyt v ústavní péči na dobu nezbytně nutnou,
- sjednotit instituce, které se zabývají péčí o ohrožené děti, aby změny probíhaly rychleji (Nadace J&T, 2020).

Pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí se pořádají tzv. (Tý)dny pěstounství v sedmi krajích ČR. Součástí této aktivity je osvěta o NRP s cílem motivovat nové zájemce o zprostředkovanou péči, aby klesl počet dětí umisťovaných mimo rodinnou péči. Pro pěstouny, veřejnost je připraven program, který v sobě zahrnuje přednášky, besedy, diskuse s odborníky, výstavy, promítání dokumentárních filmů i autorská čtení. V rámci

této akce se představují nejen zástupci krajských úřadů, pracovníci OSPOD, ale také doprovázející organizace (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018).

Organizace zabývající se NRP vydávají i různé publikace, časopisy, letáky s tematikou NRP, a tím rozšiřují povědomí o této problematice.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V této kapitole se budeme zabývat podrobným popisem metodologického šetření. Pro instituci pěstounství je doprovázení klíčovou součástí. Dle Asociace poskytovatelů sociálních služeb v České republice „*doprovázení pěstounské rodiny má tedy zejména formu konzultací, poradenství, sdílení, podpory, náhledu, případně vedení pěstounů a dohledu nad pěstounskou péčí.*“ (Dobrý pěstoun, 2018, s. 141). Primárním klientem je zde dítě. Obraz o doprovázející organizaci utvářejí především klíčový pracovníci, kteří jsou k jednotlivým rodinám přiděleni. Celý proces doprovázení je velmi rozsáhlý a jeho naplňování, které souvisí nejen s kontrolou, systematickou podporou, pomocí, pomáhá realizovat doprovodná organizace neboli pověřená osoba.

4.1 Výzkumný problém

Výzkumný problém je vymezen jako pohled na systematickou podporu a pomoc pověřených osob očima pěstounů. Zjišťovali jsme, jakou zkušenost mají pěstouni s doprovázejícími organizacemi v uplatňování práv a povinností vyplývajících ze zákona o SPOD, kde vidí pěstouni jejich silné či slabé stránky a také, co považují za stěžejní. Důležitým faktorem pro nás je jejich prožitá zkušenost, vnitřní rozpoložení v kontextu doprovázení.

4.2 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jakou mají zkušenost pěstouni s podporou a pomocí doprovázejících organizací v oblasti pěstounské péče, a to formou prožité zkušenosti. Porozumění této žité zkušenosti nám pomůže detailně prozkoumat to, jaký význam dává své zkušenosti a tím porozumět dané oblasti zkoumání.

Vedle hlavního cíle se nabízí i dílčí, které nám pomohou celkově vykreslit zkoumaný fenomén.

Dílčími cíli jsou:

Cílem je zjistit, jakou zkušenost mají pěstouni s doprovázející organizací v rámci doprovázení.

Cílem je zjistit, jak doprovázející organizace napomáhají pěstounům v uplatňování práv a povinností vyplývajících ze zákona o sociálně právní ochraně dětí.

Cílem je zjistit, co považují pěstouni za silné i slabé stránky doprovázení.

Cílem je zjistit, které aspekty na doprovázení jsou pro pěstouny stěžejní.

4.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jakou zkušenost mají pěstouni s podporou a pomocí doprovázejících organizací v oblasti pěstounské péče?

Součástí hlavní otázky jsou otázky dílčí:

Jakou mají pěstouni zkušenost s působením doprovázející organizace v celém procesu doprovázení?

Jak doprovázející organizace napomáhají pěstounům v uplatňování práv a povinností vyplývajících ze zákona o sociálně právní ochraně dětí?

Co považují za silné i slabé stránky doprovázení?

Které aspekty na doprovázení jsou pro pěstouny stěžejní?

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný vzorek vzhledem k využití interpretativní fenomenologické analýzy (dále jen IPA) by neměl být příliš velký, a to s ohledem na skutečnost, že detailně zkoumáme zkušenost člověka. Je tedy potřeba mít na paměti při výběru souboru, aby byl homogenní a dobře zvolený (Řiháček a kol., 2013).

Výzkumný soubor tvoří 5 respondentů, kteří splňují kritéria vycházející z tématu bakalářské práce. Kritéria výběru byla:

- všichni respondenti musí být pěstouni,
- pěstounská péče musí mít charakter dlouhodobý,
- pěstounská péče musí trvat minimálně 3 roky.

Kritérium pěstounství vychází ze zaměření na oblast Náhradní rodičovské péče – pěstounství. Kritérium dlouhodobé pěstounské péče, a to minimálně 3 roky, vychází z předpokladu, že v rámci tří let by mohli pěstouni s ohledem na své povinnosti, které jim ukládá zákon, mít zkušenosti s oblastí vzdělávání pěstounů, spolupráce s klíčovým pracovníkem a rovněž již využili jiné služby, které jim doprovázející organizace nabízí,

např. podpory psychologické. Odpadá nám tedy prvotní nadšení, ať už v dobrém či špatném slova smyslu, pěstounů ze spolupráce.

Při výběru výzkumného souboru jsme neoslovili jednu doprovázející organizaci, neb jsme nechtěli, aby docházelo k hodnocení práce konkrétní organizace. Oslovili jsme proto na internetu jednotlivá uskupení pěstounů, která nám ochotně pomohla v hledání respondentů pro náš výzkum. Jednalo se o pěstouny z různých krajů Moravy a od různých organizací. Cílem bylo, aby škála služeb, přístupů i jiných hodnot předávaných klientům od doprovázejících organizací, poskytovala pestrý obraz o doprovázení. Oslovit pěstouny pomocí skupin, které si poskytují prostor pro sdílení, podporu a vzájemnou pomoc, nám přišlo jako nejlepší možné řešení. Obávali jsme se, že v případě oslovení jednotlivých organizací, by docházelo k manipulaci s výběrem, a to tak, že organizace by vyslaly tzv. „ideálního respondenta“, který by byl ovlivněn nebo o kterém jsou přesvědčeni, že je spokojený s jejich působením. Doprovázející organizace provádí své interní šetření pro potřeby směřování služeb a hodnocení kvality. Výsledky výzkumu jsou však interní záležitostí, slouží pro interní potřebu a organizace je například i využívají při žádostech o finanční podporu jako zvýšení své bonity, v případě, že je výsledek pozitivní.

Na základě jednání s OSPOD jsme se dozvěděli, že jejich sociální pracovnice mohou vznést naši prosbu o spolupráci klientům, ovšem na odezvu si musíme počkat. Jelikož se nám zdál tento způsob velmi nejistý, chopili jsem se iniciativy. Podařilo se nám získat 5 pěstounů, kteří byli ochotni vést s námi rozhovor a splňovali předem nastavená kritéria.

4.4.1 Charakteristika výzkumného souboru

První respondent (respondent bude dále uváděn jako respondent R1)

Pěstounka je žena. V péči má jedno dítě 3 roky. Jedná se o zprostředkovanou formu pěstounské péče. Dítě tedy není v příbuzenském vztahu. Motivem pro náhradní rodičovství byla touha po dítěti. Doprovázející organizaci si vybrala, dle doporučení pracovnice OSPOD (Rozhovor 1, ř. 1-16).

Druhý respondent (respondent bude dále uváděn jako respondent R2)

Pěstounkou je žena. V péči má čtyři děti 10 let. Jedná se o nezprostředkovanou formu pěstounské péče. Děti jsou v příbuzenském vztahu. Jedná se o babičku dětí, matku biologické matky dětí. Motivem byla pokrevní spřízněnost. Doprovázející organizaci si vybrala, dle doporučení kamarádky, rovněž pěstounky (Rozhovor 2, ř. 1-12).

Třetí respondent (respondent bude dále uváděn jako respondent R3)

Pěstouni jsou manželé. V péči mají pět dětí 7 let, z toho čtyři děti minoritního etnika a jedno dítě v příbuzenském vztahu. Jedná se o zprostředkovanou i nezprostředkovanou pěstounskou péči. Motivem bylo „mít velkou rodinu“ a následně pak přirozené převzetí péče po tragické události v rodině. Doprovázející organizaci si vybrali na základě doporučení sociální pracovnice. S organizací pracovali již před přijetím dětí (Rozhovor 3, ř. 1-13).

Čtvrtý respondent (respondent bude dále uváděn jako respondent R4)

Pěstouni jsou manželé. V péči mají dvě děti 9 let. Děti jsou v příbuzenském vztahu. Jedná o nezprostředkovanou formu pěstounské péče. Manželé jsou teta a strýc dětí. Motivem byla pokrevní spřízněnost. Doprovázející organizaci si vybrali na základě vlastního hledání v prostředí internetu, dle služeb a celkové nabídky jednotlivých organizací (Rozhovor 4, ř. 1-15).

Pátý respondent (respondent bude dále uváděn jako respondent R5)

Pěstounkou je žena. V péči má jedno dítě 5 let. Jedná se o nezprostředkovanou formu pěstounské péče. Dítě je v příbuzenském vztahu. Jedná se o babičku dítěte, matku biologické matky dětí. Motivem byla pokrevní spřízněnost a řešení dané situace. Matka dítě opustila. Doprovázející organizaci si vybrala na základě doporučení známé (Rozhovor 5, ř. 1-15).

4.5 Pojetí výzkumu

Jak jsme zmiňovali již výše s ohledem na dané téma, které se vyznačuje velmi niterním prožitkem a citlivostí, jsme zvolili kvalitativní výzkum. Ten nám nabízí několik druhů možných designů a přístupů, jak následně data analyzovat. Tato metoda se jeví s ohledem na získávání dat z prostředí rodin jako vhodnější než kvantitativní výzkum. Dle Denzina a Lincolna (2005) vychází kvalitativní přístup z toho, jak různé pojmy i vztahy chápou aktéři sociální reality. Cílem je danému problému porozumět tak, jak mu rozumí ti, kteří danou zkušenost prožívají. Švaříček a Šedřová (2014) upozorňují na to, že cílem výzkumníka je prozkoumat a prezentovat to, jak lidé chápou prožívanou realitu.

Avšak i kvalitativní výzkum má své nevýhody. Hendl (2016) poukazuje na nižší počet respondentů, zdlouhavost analyzování rozhovorů. Často zaznívá kritika možného ovlivňování výsledků subjektivním postojem výzkumníka. „*Kvalitativní analýza vyžaduje nejen dobrou znalost metodologických principů, ale také řadu praktických (a praxi osvojených) dovedností.*“ (Řiháček a kol, 2013, s. 5).

Pěstounství je specifická činnost, která ovlivňuje celkový rodinný život. Jedná se tedy o velmi intimní prostor. Abychom dosáhli cílů výzkumu, je potřeba postupovat velmi opatrně a s vědomím, že se jedná o velmi citlivá data. Volba kvalitativního přístupu byla jednoznačná s ohledem na to, že je potřeba zkoumat fenomén do hloubky, abychom pochopili prožívání a vnímání doprovázejících organizací v životě pěstounů. Jelikož se tedy jedná o prožitou zkušenost, byla data podrobována fenomenologickému zkoumání.

Nástrojem nám bude polostrukturovaný rozhovor a pro analýzu dat pak interpretativní fenomenologická analýza.

4.6 Technika sběru dat

Pro sběr dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor poskytne bohatý a detailní popis respondentovy zkušenosti a umožní v reálném čase sledovat, co se v rozhovoru vynořuje, čemu dává respondent význam. A také umožňuje usměrnit rozhovor v případě, kdyby se respondent odchýlil od tématu. Polostrukturovaný rozhovor poskytuje metodu, která dává respondentovi možnost mluvit o tématu, reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet o něm své myšlenky. Tazatel se v rámci rozhovoru drží předem navržené kostry témat a otázek, ale může pružně reagovat a zabývat se tím, co je důležité (Hendl, 2016).

V rámci kvalitativního výzkumu jsme si sestavili kostru témat a dotazů polostrukturovaného rozhovoru (příloha P I). Respondentům byly zaslány otázky předem tak, aby se mohli připravit a také proto, aby neměli z případně položených otázek strach. Oblast pěstounství je velmi citlivým tématem a pro všechny respondenty to byla již jejich komfortní zóna, do které jsme se snažili nahlédnout. Všechny rozhovory byly nahrávány prostřednictvím diktafonu a byly realizovány od prosince 2021 do ledna 2022.

Před samotným zahájením rozhovoru jsme jim opětovně stručně vysvětlili obsah a záměr šetření. Dále jsme je požádali o souhlas s pořízením zvukové nahrávky pro účel zpracování dat a pouze pro potřeby této bakalářské práce.

Abychom odstranili počáteční nervozitu, začal náš polostrukturovaný rozhovor, tzv. úvodními otázkami, které nás měly uvést do rodinné situace pěstounů a sloužily jako stručná charakteristika respondentů. Rozhovory občas musely být přerušovány v důsledku emocí, které se vynořovaly. Ale po pár minutách se situace vždy uklidnila a bylo možné dále pokračovat. Každý respondent dostal dostatečný čas pro zodpovězení otázky.

Na konci každého rozhovoru jsme položili dotaz, zda jsou nějaké skutečnosti či otázky, které vyvstaly a rádi by je doplnili či se vyjádřili. Následovalo poděkování za účast, otevřenost, zkušenosti.

4.7 Způsob zpracování dat

Data jsme se rozhodly analyzovat pomocí IPA. „*Výzkumným fokusem interpretativní fenomenologické analýzy je porozumění žité zkušenosti člověka. Pomáhá nám detailně prozkoumat, jak člověk utváří význam své zkušenosti, což nám umožňuje porozumět jednotlivé události nebo procesu – fenoménu.*“ (Řiháček a kol., 2013, s. 9). Jelikož se IPA tedy zaměřuje na prožitou zkušenost, byla pro nás vhodným nástrojem pro analýzu dat.

Přestože neexistuje jednotný postup pro analýzu dat pomocí IPA, řada autorů nabízí postup při aplikování analýzy. V této bakalářské práci jsme postupovali podle fází, které popisuje ve své knize Řiháček a kol. autorů (2013).

Dané fáze jsou:

0. fáze – Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu

Jedná se o nultou fázi při analyzování. Jde o výzkumníkovy reflexy k danému tématu, uvědomění si vlastní motivace, zkušeností. Osobně nás velmi zajímá, jaké mají rodiny zkušenosti s doprovázející organizací. Zda tento institut je pro ně prospěšný či ho chápou jako „nutné zlo“. Všichni vnímáme svou rodinu jako nedotknutelnou jednotku, do které pozveme jen ty, kterým zcela důvěřujeme a jsou nám blízcí. A tady nám do života vstupuje stát, orgány SPOD, doprovázející organizace skrz klíčovou pracovníci. Institut doprovázení v podobě doprovázejících organizací by měl přinášet pěstounům potřebnou pomoc a podporu komplexně, napříč zapojených institucí přes individuální přístup při řešení životních situací pěstounů a dětí jim svěřených.

1. fáze – Počáteční poznámky a komentáře

V této fázi dochází k opětovnému čtení přepsaného rozhovoru. Velmi žádoucí je si znovu přehrávat rozhovor s důrazem na intonaci, dle které můžeme zjistit i význam jednotlivých témat pro respondenta. Cílem je vnímat a vcítit se do prožité zkušenosti respondenta. Intonace řeči nám naznačila, na co respondent kladl důraz, co v něm vyvolalo negativní i pozitivní emoce, kde použil ironii či sám přemýšlí nad slovy, které vyslovil.

2. fáze – Počáteční poznámky a komentáře

Druhá fáze je velmi významná a nejdetailnější. Vyžaduje, aby výzkumník byl otevřen vůči datům a nezavrhoval pro něj, na první pohled, nezajímavá data. „*V podstatě neexistují pravidla, na co bychom se ve svých komentářích měli zaměřit. Může to být sémantický obsah, jazyk, který respondent používá, podobnosti a rozdíly, některé komentáře mohou sumarizovat, parafrázovat, jiné jsou asociacemi s něčím, co už se nás napadlo.*“ (Řiháček a kol, 2013, s. 18). V centru zájmu je respondent.

V této fázi byla našim cílem tvorba poznámek, co možná nejdetailněji zaměření na slova a jejich významy. Řádky byly označeny čísly na levé straně. Po stranách byly uvedeny naše počáteční poznámky i nově vznikající témata. Barevně jsem si označovali v textu to, co považujeme za významné, následně to, co nás napadlo v rámci prvního čtení a dále pak všechny skutečnosti, které se nám jevily podstatné – použití ironie, přirovnání, rozkolísání. Bylo důležité zaznamenat vše, co vyplývalo z rozhovoru.

3. fáze – Rozvíjení vznikajících témat

V této fázi jsme pracovali s vlastními poznámkami, a to tím způsobem, aby došlo k redukci dat a k formulaci rodičích se témat. Původní poznámky jsme převáděli do témat, které vystihují podstatu zachycených témat. Prvotní poznámky, které jsme zaznamenávali ve 2. fázi, nyní zhodnocují naše porozumění a mění se v rodičí se témata.

4. fáze – Hledání souvislostí napříč tématy

V této fázi jsme hledali vzájemnou souvislost mezi tématy, která se vynořila v předchozí fázi. Témata jsme si vypsali a vyřadili ty, které se nevztahovaly k výzkumné otázce. Rozstříhali jsme papír s tématy a rozmístili na podlahu. Následně jsme seskupili ty témata, která měla něco společného. Některá témata se stala nadřazená nad ostatními, ostatním skupinám jsme přiřadili nadřazené jméno.

5. fáze – Analýza dalšího případu

V této fázi jsme zopakovali všechny předchozí fáze u jednotlivých rozhovorů. Každý rozhovor byl hodnocen tak, jako kdyby byl pouze jediný.

6. fáze – Hledání vzorců napříč případy

Tento krok slouží k propojení zjištěných dat napříč všemi rozhovory. Všechny rozhovory se spojí v jeden celek. Hledali jsme v nich společná témata, tj. zda mají respondenti společné zkušenosti a zda existuje možnost, že jeden případ osvětluje druhý.

Ukázka analýzy rozhovoru viz příloha P II.

4.8 Etické aspekty výzkumu

Před začátkem rozhovoru byly předány všem respondentům základní informace o výzkumu a jeho cílech. Byly rovněž informováni o zachování anonymity a možnosti rozhovor kdykoli přerušit či zcela ukončit. Bylo jim zdůrazněno právo neodpovídat na otázku, která by se pro ně jevila jako nevhodná, zraňující či neodpovídala etickému jednání. Respondenti nebyli k účasti ani odpovědím nuceni. Jejich rozhodnutí bylo zcela dobrovolné a založeno na jejich svobodném rozhodnutí. Byli poučeni o tom, že rozhovor slouží pouze pro účely zpracování této bakalářské práce.

4.9 Limity výzkumného šetření

Všechna získaná data vychází ze subjektivního pohledu pěstounů, a to může vést ke zkreslení jednotlivých výpovědí. Pro maximální efektivnost výzkumu je důležité, aby respondent porozuměl otázce, aby bylo možné výpovědi správně interpretovat a porovnávat (Disman, 2000).

Už samotný fakt, že byly poskytnuty otázky respondentům v předstihu, jim dalo možnost se připravit. A tak při nahrávání může docházet k tomu, že dotazovaný odpovídá takovým způsobem, který neodpovídá jeho postojům, pocitům či preferencím. Dotazovaný tedy odpovídá tak, jak si myslí, že je správně (Hartl, 2004).

Výsledky výzkumů nelze tedy zobecňovat na veškerou populaci pěstounů, ale i tak nám naši respondenti mohli poskytnout pohled na problematiku doprovázení z jejich pohledu s ohledem na to, že spolupracují s rozdílnými organizacemi a mají rozdílné životní příběhy.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této kapitole dochází k analýze a interpretaci dat, a to formou převedení témat do vyprávění, které je doplněno o přímou citaci respondentů a vlastní komentáře tazatele. Jednotlivé rozhovory jsou řazeny tak, jak byly uskutečňovány jednotlivé rozhovory. Přímá řeč je vyznačena kurzívou.

5.1 Rozhovor č. 1

S první respondentkou jsme si domluvili termín rozhovoru telefonicky. Respondentka byla velmi otevřená. Rozhovor probíhal osobně a trval 75 minut. Respondentka má v péči jedno dítě, 3 roky. Jedná se o zprostředkovanou formu pěstounské péče.

- Hlavně nic neřešit

„Upřímně, doprovázející organizace můj život nijak neovlivnila. Ale je to tím, že já s Ilonkou nemám žádné starosti.“ Respondentka již na začátku zdůraznila, že vnímá pomoc a podporu organizace jako důležitou pro ty rodiny, které řeší nějaké problémy. Kladla velký důraz na její až téměř vyhraněné postavení vůči organizaci, i když připouštěla možnost, že její postoj je ovlivněn bezproblémovým pěstounstvím. *„Doprovázející organizaci prozatím vnímám tak nějak, nějak, bez emocí? Asi je to tím, jelikož jsem nemusela nic závažnějšího řešit, a doufám, že nic dalšího řešit nebudu.“* Pro pěstouny představují organizace partnera v otázkách řešení krizových situací, ať už se týkají identity dítěte, zpracování trauma, rodičovských kompetencí. Je velmi důležité, aby každý pěstoun si byl vědom skutečnosti, že pokud dnes nic neřeší, neznamená to, že v budoucnosti nebude. Jelikož dítě, které má v péči je ještě malé, lze očekávat, že časem, například v době adolescence či hledání svých vlastních kořenů, se mohou objevit skutečnosti, které budou vyžadovat pomoc od doprovázející organizace.

- Autonomie rodiny

Každý z nás chápe rodinu jako jednotku, která je nedotknutelná. Do blízkosti pustíme pouze ty, kterým důvěřujeme a jsou pro nás důležití. I respondentka má silnou vazbu na svou rodinu a představuje pro ni podporu i pomoc. *„Já mám velkou rodinu, moji sourozenci mají oba dvě děti, takže Ilonka je stále mezi dětmi, a pokud potřebuji s něčím pomoc, vždy se obrátím na ně.“* Velmi často v rozhovoru zdůrazňovala význam rodiny, jako kdyby některé skutečnosti se za žádných okolností, neřešily mimo ni. *„Vystačím si sama, případně využívám pomoc rodiny. Asi možná z mé strany je to takový pohled na věc,*

že rodina by si měla pomoci sama. I na odborníky bych se obrátila asi sama. “ I doprovázející organizace se snaží v rámci poradenství spíše k aktivizaci klienta v otázce řešení jeho problémů, působí tedy jako ta, která překládá možnosti řešení či nabízí pomoc, ovšem rozhodnutí je na klientovi. Respondentka jeví strach o přílišné zasahování do rodiny, ale také je možná skutečnost, že se bojí selhání. „...*víc spoléhám sama na sebe, ale na druhou stranu všem musím dokazovat, že něco dělám.*“ Organizace nabízí možnost vzdělávacích seminářů v oblasti navyšování rodičovských kompetencí, k osobnostního růstu, podporu pozitivního rodičovství, což je pro pěstouny přínosným artiklem, který jednak vede k uklidnění jich samotných, ale také působí jako prevence proti možnému selhání pěstounské péče.

- **Kontrola versus podpora**

V rámci doprovázení představuje organizace nejen podporu a pomoc, ale rovněž i dohled nad naplňováním Dohody o výkonu pěstounské péči. Většina pěstounů se velmi těžce smiřuje s tím, že někdo hodnotí jejich schopnost být rodičem a vykonává nad nimi dozor, a to i tehdy, pokud bylo jejich motivací svobodné plánované přijetí dítěte. „*Celou dobu budou prověřovány mé nooo, ty...víte co, prostě, co jsem za rodiče, zda dobrý či špatný. Nechápu, že si někdo může myslet, že bych jí dělala něco špatného, protože jsem jí moc chtěla, jsem si to zvolila.*“ Dle toho, co respondentka uvedla, je patrné, že převládá pocit, že kontrola je hlavní náplní činnosti. „*Měla jsem takový pocit, že mne najednou všichni kontrolují, sledují...jako zda jsem dobrý člověk, matka, zda to zvládám... takže jak pod drobnohledem.*“ Jak bylo již z její výpovědi patrné, pěstounka spoléhá na své vlastní síly, svou rodinu, a přítomnost organizace se snaží eliminovat.

- **Klíčová pracovnice je přítel**

Velký přínos spatřuje respondentka v kontaktu klíčové pracovnice a svěřeného dítěte. Přiznává, že je tento vztah na bázi přátelství. „...*Ilonka má v pracovnici organizace kamarádku. Když přijede, vždy si příjemně popovídají, Ilonka s ní byla dokonce i v létě na zmrzlině, což si myslím, že je velmi důležité, když si s pracovnicí sednete.*“ Na základě tohoto dobrého vztahu i připouští možnost, že v případě, že by se přece jen objevil nějaký problém, obrátila by se na klíčovou pracovnici. „*Myslím si, že pokud by byla potřeba něco řešit, tak se prostě na ni obrátíme.*“ Toto vnímám jako zásadní posun v myšlení pěstounky. Každý doprovázející pracovník by měl být zastupitelný pro případ nemoci, dovolené či nahodilých situací. Ovšem v otázce tak citlivého tématu, jakým pěstounství je, který vyžaduje právě již zmíněné konstatování respondentky „*když si s pracovnicí sednete*“, je jakákoli výměna těžce vnímána. „*Jednou tady ale byla jedna slečna nebo paní jako zástup*

za dlouhodobou nemocenskou naší klíčové, a to bylo něco. Už od počátku byla nesympatická a Ilonka z ní nadšená nebyla.“ Důvěra, kterou vložila klientka do klíčové pracovnice je natolik zásadní a výjimečná, že není ochotna jí přenášet na někoho dalšího. „Jen tady již nechci nikoho jiného než tu naši klíčovou.“

- **Průvodce systémem i pěstounstvím**

Jelikož se jednalo o pěstounku, která ještě před přijetím dítětem do péče, byla řádně proškolená a informována, provedena celým systémem, a to nejen OSPODem, ale rovněž doprovázející organizací, bylo její povědomí o podpoře a pomoci velmi významné. *„Několikrát jsem byla o službách informována, jsou i v dohodě...“* Respondentka měla velmi dobrý přehled o tom, jaké služby organizace nabízí, na co má nárok, jaké jsou její práva i povinnosti a také, kde je, v případě potřeby, nalezne. V otázce provedení systémem podpory a pomoci se jevílo, že skutečně se velmi dobře orientuje, ale opětovně zdůrazňovala svou samostatnost a nepotřebnost využití všeho, co se jí naskytuje. *„... já zatím využila pouze jednou letní tábor pro Ilonku.“ „Jsem taková samostatná jednotka, až si trošku říkám, když mne tady navštěvují, že jim to vadí. Nemají se mnou moc práce...“* Organizaci jako takovou vnímá prostřednictvím klíčové pracovnice. *„Ona je ta organizace vnímána jen skrz ni.“*

- **Důvěra a komunikace**

Respondentka se jeví jako člověk, který lpí na jednoznačnosti věcí. A stejně tak jako zdůrazňuje svou samostatnost, stojí si za tím, že klíčové pro vzájemnou spolupráci je komunikace a důvěra. *„Pro mě je klíčová komunikace. Mám to tak i v životě, pokud jsem s něčím nespokojena, řeším vše na rovinu, a chci, aby bylo ve všem jasno. A důvěra. Musí ve mne vzbuzovat pocit, že jim můžu věřit.“* Základem každého vztahu je vzájemná důvěra a komunikace. Tyto hodnoty jsou závazným pravidlem pro vytváření vztahů a fungování v nich. Organizace musí vytvářet pocit bezpečí nejen pro pěstouny, děti svěřené, ale i pro ostatní aktéry podílející se na vytváření prostředí v rámci pěstounské rodiny. Komunikace i důvěra jsou nástrojem pro komplexní podporu a pomoc.

- **Shrnutí**

Respondentka má dítě svěřené již tři roky. Prošla si přípravou na přijetí dítěte, takže byla nejen OSPODem, ale rovněž doprovázející organizací informována, a to opakovaně. Je si vědoma, že má nárok na respitní péči, školení, doučování, psychologické služby i pomoc při kontaktu s biologickou rodinou. Svě vnitřní nastavení má velmi silně

orientované na svou rodinu. Organizace jí služby nabízí a informuje jí o možnostech, a to i napříč tomu, že respondentka se netají myšlenkou, že pomocnou rukou je pro ni rodina. „*Asi možná z mé strany je to takový pohled na věc, že rodina by si měla pomoci sama.*“ Organizaci vnímá prostřednictvím klíčové pracovnice. Je si vědoma, že dobře nastavený vztah pracovnice se svěřeným dítětem, je klíčový pro jakoukoli spolupráci pěstouna, dítěte i organizace. Klade důraz na komunikaci a důvěru. Avšak v rozhovoru byl velmi patrný strach z narušení autonomie rodinného života.

Tabulka 1 - **Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R1**

Nadřazená témata	Témata
Hlavně neřešit	Nemám starosti = neovlivnění, bez emocí, nic neřeším a ani nebudu.
Autonomie rodiny	Podpora rodiny je víc, spoléhám se na vlastní síly, věci se řeší zásadně doma, rodina je mou oporou, nepotřebuji pomoc jiných, strach z narušení autonomie.
Kontrola versus podpora	Povinnosti je potřeba si splnit, s kontrolou nic nenaděláte, rodič – dobrý či špatný, povinnost, byla to má volba.
Klíčová pracovnice je přítelem	Přátelský přístup, klíčová pracovnice je klíčová, organizace je vnímána skrz ni, důvěra, partner pro dítě, důležité je sednout si.
Průvodce systémem i pěstounstvím	Zájem o spolupráci, očekávání, informace jsou, podaná ruka.
Důvěra a komunikace	Důvěra, chci mít jasno ve všem, komunikace je důležitá.

5.2 Rozhovor č. 2

Respondentka je babička svěřených dětí, která neprošla prvotní přípravou. V péči má čtyři děti, 10 let. Rozhovor proběhl týden po předešlé telefonické domluvě a poskytl nám jiný pohled na doprovázení. Tento rozhovor byl velmi emotivní a trval cca 90 minut.

- Nenavázání vztahu

Hned na počátku rozhovoru je patrné, že nedošlo k navázání vztahu mezi respondentkou a její klíčovou pracovnící i organizací. *„Slečna vždycky jen přijede tak na půl hodky, zeptá se, co je nového, a tak, a zase odjede. No, a poslední dobou se stává dost často, že jezdí třeba dvakrát stejná slečna, a pak zase nějaká jiná. Nemám k nikomu moc důvěru. Takže jako nějaký přínos moc nevidím.“* Velmi mne překvapilo, s jakou naléhavostí tuto skutečnost prezentovala. Byla přesvědčena o tom, že tato spolupráce není pro ni přínosem. *„Nemyslím si, že mají o nás opravdický zájem. Je to jejich práce. Prostě mne zkontroluje a jde.“* Je víc než zřetelné, že skutečnost, že zde působí organizace, není vnímáno jako přínosné. Tady byl výběr pracovníce i střídání příčinou skeptického až zamítavého postoje respondentky. Každý vztah, který se dotýká tak citlivého tématu, jakým je náhradní rodičovství, je založen na kvalitách individuálních aktérů, tady je tedy kladen především důraz na klíčovou pracovníci.

- Ztracená v systému

Ruku v ruce s nenavázáním vztahu projevila i respondentka nejednoznačné znalosti svých práv a povinností. Nebyla si tak jistá terminologií, např. Dohoda o výkonu pěstounské péče. *„Dohody? To je ta smlouva? Jo, tak tu sem slečna dovezla na první návštěvu, když k nám přijela. Zběžně mě s ní seznámila a já ji jen podepsala.“* Jako svou povinnost uvedla vzdělávání a být schopna se postarat o děti. Za práva označila pouze *„Tak jako na ty služby, to jo.“* Možná i s ohledem na věk klientky je pochopitelná její snížená orientace v jednání s úřady, dohledávání informací. Její doprovázející organizace by jí měla být nápomocna a být průvodcem v systému podpory a pomoci. *„No a jednou jsem potřebovala vypsát papír na úřad, tak tady slečna byla a já jí prosila o to, zda to nenapišeme, nevypišeme spolu. Řekla, že si mám zajít na pracák, že tam mi s tím pomůžou. Ale paní na úřadě mi pomohla.“* Respondentka si je vědoma svých limitů, které má ve výchově dětí. Například otázka vzdělání dětí je pro ni nyní klíčová a řeší problematiku doučování. *„Tak co jsem se zatím slečny ptala, tak většinou na problémy se školou, protože děti by potřebovaly doučování, já už na to nemám hlavu. No ale slečna mi do dneška nic nezařídila, a to jsem*

jí říkala už snad v září. Musím to nějak řešit....“ V rámci hovoru byla patrná rezignace na pomoc ze strany organizace. Bylo možné vnímat osamocení a ztracení se v systému podpory i pomoci.

- **Pomoc jiných**

V rámci doprovázení by měla být pomoc organizace jakousi jistotou, že pěstouni a jejich děti nezůstávají na své cestě osamoceni. *„Jako víte co, já vždycky tak nějak řeknu, co bych potřebovala, slečna si to zapíše, s tím, že vše zjistí a ozve se mi, ale potom už se mi nikdo neozve...tak právě nevím, jak to mám řešit dál. Většinou se obracím na ty přátele.“* Pro pěstouny má velmi významnou roli sdílení, tj. setkávání se s ostatními pěstouny. Většinou se realizuje sdílení v rámci školení. *„Tak nejlepší je pro mě to školení. Ne ani tak ty přednášky, ty jsou stejně vždycky jen dopoledne, ale pak tam sedět s těma ostatníma. Víte jak, my máme stejné problémy, tak si máme furt o čem vykládat. To je fakt skvělé. Vždycky mám jako pocit, že vše bude dobré, bych potřebovala ta setkání častěji.“* Respondentka zažívá v rámci sdílení pocit sounáležitosti a zmírnění dopadu osamocení. Uvědomuje si, že existují skutečnosti, které musí řešit, ale sama se pohybuje v kruhu nepochopení a nepomoci. *„Cokoliv jsem potřebovala, tak jsem si stejně pak zařídila sama nebo s pomocí sociálky, ale tam vám taky řeknou, že se máte obrátit na organizaci. Když jim řeknu, že jsem to udělala a nic, tak mi pomůžou, i když nadšené z toho nejsou. Co mám ale dělat!“* Organizace i za pomoci síťování služeb by měla poskytnout dostatek odborné pomoci, proškolení znalostí a dovedností tak, aby respondentka nepropadla právě sítím podpory.

- **Osamocení vedoucí ke změně**

Z výše již uvedeného vyplývá skutečnost, že respondentka se cítí osamocena, a to nejen ve výchově, při řešení problémů, ale také v rámci komunikace. Její potřeba pomoci nebyla vyslyšena. *„... sem si vlastně uvědomila, že mi s ničím nepomohli...“* A nepomohlo ani ujišťování. *„Na sociálce říkali, že jsou tady pro nás, ale moc si tím jistá nejsem, čert, aby se v tom vyznal. Několikrát jsem tam volala a pokaždé jsem měla pocit, že je obtěžuji. Tak nevím, co si myslet. Asi jsem už otravná.“* Prezentace organizace jako podpůrného nástroje je pro pěstouny často stěžejní. Vědí a mají možnost vnímat, že zde někdo je, kdo je kompetentní, disponuje znalostmi i praktickými zkušenostmi a jehož funkcí je doprovázení jejich rodin. Respondentka tuto podporu nevnímá a nejde, dle ní, o spolupráci. Organizaci nedůvěřuje a spolupráci hodnotí velmi negativně. Míra jejího zklamání už dosáhla kritického

bodů, kdy se rozhodla pro změnu organizace. „*Zítřka má přijít pracovnice ze sociálky, tak se s ní domluví, že bych ráda šla k někomu jinému, kdo by mi v něčem opravdu pomohl.*“

- Shrnutí

Pěstounka má v péči děti své dcery, která se není schopna o ně postarat. Převzala tak celkovou péči o čtyři děti. Partnera již nemá. Respondenta velmi emotivně snáší její osamocení při řešení problémů v rámci pěstounství. Její očekávání nebyla naplněna. „*Představovala jsem si to trošku jinak.*“ V celém rozhovoru je patrný problém v pocitu osamocení, nepochopení a nepodpory. I vzhledem k věku klienty zde vzniká potřeba myslet na budoucnost dětí, na pomíjivost svého vlastního života. Doprovázející organizace musí ke klientovi přistupovat individuálně, a to s ohledem nejen na jeho znalosti, dovednosti, ale i věk a aktuální potřeby. U respondentky byl patrný strach. „*Bojím se toho, co bude.*“ Tento rozhovor se nesl v duchu emocí, potřeby sdílet pocity, a hlavně mluvit o všem, co je důležité.

Tabulka 2 - **Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R2**

Nadřazená témata	Témata
Nenavázání vztahu	Nevidím přínos, odhalování se, kontrola, přehazování kompetencí, nenavázání vztahu, chybí podpora, neorientování se v pomoci.
Ztracená v systému	Nenaplněná očekávání, nezáměr o člověka, břemeno samoty, rezignace a zloba, jsem v tom sama, chci podporu a pomoc, strach z budoucnosti.
Pomoc jiných	Sdílení jako nástroj pomoci, pomoc okolí, pocit sounáležitosti, pochopení a podpora.
Osamocení vedoucí ke změně	Nevyslyšena prosba, nekomunikace, Co dělat?

5.3 Rozhovor č. 3

Respondentka má společně s manželem v péči pět dětí již 7 let. Na přijetí dětí byli připravováni, ale do jejich života zasáhl i osud a páté dítě je v příbuzenském vztahu. Rozhovor trval cca 75 minut a poskytl i možnost srovnat zprostředkovanou i nezprostředkovanou péči v rámci jedné rodiny.

- Organizace je důležitá

Náš rozhovor začal utvrzením o důležitosti působení organizace. *„Bez podpory a celkového doprovázení bychom určitě neuvažovali o přijetí dalších dětí. Jde o to se s někým poradit, ale o možnosti, tedy služby, které u nich máme. Tábory, víkendové pobyty, hlídání. Díky nim máme podporu psychologickou i pedagogickou.“* Respondentka společně s manželem byla připravována na přijetí dítěte, a tak má povědomí o možnostech pomoci, kterou jim organizace nabízí. Některé z nich využívají a oceňují možnost navázání na další odborníky. *„Tak mi víme, na co máme nárok. To nás školili a na OSPOD nám to řádně vysvětlili.“* I náplň dohody o výkonu pěstounské péče jim byla vysvětlena. Přístup organizace i odborníků hodnotí jako přátelský a nakloněný rodině. *„Co si asi ceníme nejvíc je ta možnost otevřeně se pobavit o věcech, které nás trápí, nebo tíží. Jsou spíš parťáci.“* Základem podpory je dobrovolnost a aktivace vlastních sil klientů. *„...netlačí nás, ani děti, do něčeho, co nechceme.“* Na podporu nahlíží střízlivým pohledem. Vědí, že se můžou vyskytnout nedostatky. *„Jen nějaké maličkosti, jako v komunikaci, občas něco vázne, ale to snad všude.“*

- Děláme to správně?

I když byli připraveni na to, co pěstounství obnáší, měli přirozený strach, že na střetnutí s realitou, je žádný kurz dostatečně nepřipraví. *„Měla jsem z toho strach, zda to všechno zvládneme tak pořešit, zda splníme ty nároky. Byla jsem moc nervózní a pamatuji si, že jsem si říkala tak, a teď budu pod drobnohledem...“* Pod tíhou problémů občas každý přestane věřit ve své schopnosti, a právě pak se začne sám sebe ptát, co a jak dělá, zda má na to sílu. *„I my občas potřebujeme utvrdit, že děláme věci dobře nebo jen tak jak prostě umíme.“* V kontextu toho, že si je respondentka vědoma možnosti pomoci, přiznává, že občas je velmi těžké si říci o pomoc, protože to vyžaduje od člověka připuštění si, že vše neví či nezná. *„Ano je to tak nějak vždy těžké si říci o pomoc, když máte pocit, že bychom to měli zvládnout, ale nikdo není vševědoucí..., že?“* Z rozhovoru vyplynulo, že není pro pěstouny podstatné dělat vše správně, ale snaha tu pro svěřené děti být za všech

okolností, a to i v případě, kdy si správností řešení nejsou ani oni jisti. „*Mám někdy strach, abych něco nezvorala. U těchto dětí je šlápnutí vedle, prostě se to těžce napравuje. Oni si toho tolik zažily a snad tedy budeme mít možnost jim pomoci. A k tomu vlastně tu organizaci potřebujeme.*“ Tady se navázal vztah, který je skutečně založen na důvěře a vzájemném respektu. A právě důvěru a možnost se spolehnout zmiňuje respondentka jako klíčové faktory pro vzájemnou spolupráci mezi nimi a organizací.

- **Náš part'ák**

Rodina má již druhou klíčovou pracovníci. Svou klíčovou pracovníci hodnotí jako člověka, na kterého se může obrátit kdykoli. Zastává v jejich rodině i roli mediátora, a to například v okamžiku, kdy s manželem nejsou jednotní. Vnímají ji jako součást rodiny. „*Umí poradit, nevyčítají, nehodnotí. Když máte za životní poslání pěstounství, potřebujete poradit, podpořit.*“ Připouští, že na počátku bylo přijetí klíčové pracovníci pro ně rozpačité. „*Ze začátku to bylo zvláštní. Přece jen pracujete, tohle je práce a ona vás kontroluje. Byla tam obava, že něco uděláte zle a ona vám děti vezme. Pak časem jsem věděla, že o tom to není, že i ona nás vnímá jako to nejlepší pro děti a snaží se nás podpořit.*“ Respondentka velmi oceňuje lidský přístup, vstřícnost a znalost jich a převážně dětí. V rámci rozhovoru vyjadřovala podporu klíčové pracovníci, je pro ni kamarádkou, a bylo velmi milé vnímat, jak si váží jejich práce i jich samotných. V závěru našeho rozhovoru myslela na to, aby zdůraznila kvalitu klíčové pracovníci, tj. její znalosti, dovednosti i osobnostní předpoklady. „*Myslím si, že když ona řekne, že jsme něco udělali správně, vážíme si toho, protože nás zná, zná naše děti, a ví, že i my občas potřebujeme cítit, že vše má smysl, i když to není zrovna značka ideál.*“

- **Jiný přístup**

Respondentka má zkušenosti se zprostředkovanou i nezprostředkovanou pěstounskou péčí. V péči mají jedno dítě, které je v příbuzenském vztahu. Může tedy hodnotit přípravu v rámci obou. „*Víte, zvláštní bylo, že při přijetí synovce jsem čekala, že nás budou s něčím seznamovat, taky. Ale tady to proběhlo automaticky, neumím to vysvětlit. Prostě nám ho dali a bylo to. Ne že bych potřebovala nějaké info, znali jsme ho, věděli jsme v čem je vychováván, jak ho milovali a prostě vše o jeho životě. I tak, čekala jsem nějak jako víc... chápete.. Nestěžuji si, ale bylo to jiné.*“ Jelikož respondentka prošla komplexní přípravou na přijetí dětí, které bylo velmi zdoluhavé a rovněž náročné, byla překvapena jednoduchostí svěřením dítěte příbuzného.

- Sdílení jako nástroj pochopení

Pro respondentku je důležitá možnost setkávat se v rámci školení i různých skupin s ostatními pěstouny. Organizace jim v rámci doprovázení umožňuje prostřednictvím sdílení naplňovat své potřeby sounáležitosti, pochopení jinakosti či odolání předsudkům. „*Oni i lidi mají stále předsudky k nám pěstounům. Nevěří, že něco děláte z dobroty srdce a že za tím fakt je hromada práce. Prostě peníze, všude hold vidí peníze a pak také... mít romské dítě není všeobecně vnímáno dobře.. lidi vás pochválí, řeknou, že oni by to nemohli a mlčí... nemusí nic říkat.. Dítě je dítě a tím je řečeno vše. Víte, my jsme potřebovali pochopit pár věci ohledně jejich kultury, což nám pomáhají ty skupiny. Spoustu věcí se tam dozvíme a můžeme se zeptat.*“ Dle toho, co respondentka sděluje, můžeme usoudit, že sdílení je určitá forma terapie, která nejen poskytuje jiné náhledy na možná řešení, ale rovněž se stává nástrojem pro pochopení chování svěřených dětí, kulturních odlišností, a nastavuje zrcadlo pěstounům v otázce vlastního přístupu.

- Shrnutí

Respondentka společně s manželem má pět dětí ve své péči. Čtyři děti jsou minoritního etnika a páté dítě je v příbuzném vztahu. Rodiče pátého dítěte zahynuli při autonehodě. Již od samého počátku rozhovoru je patrné, že si je respondentka vědoma podpory a pomoci při zvládnání pěstounské péče, které chápou jako své poslání. Znají své povinnosti i práva a orientují se v systému pomoci, a to převážně díky síťování služeb, které jim organizace zajišťuje. Vnímají všechny aktéry jako prostředníky pro uspokojování potřeb dětí i jejich. Spolupracují s psychology. Nebojí se říci si o pomoc. Vnímají podporu organizace, a především své klíčové pracovnice. Jejich spolupráce s dá shrnout do jedné věty, kterou vyslovila respondentka. „*Podporují nás, věří nám, a když je nám ouvej, tak něco vymyslí, aby to klapalo.*“

Tabulka 3 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R3

Nadřazená témata	Témata
Organizace je důležitá	Bez podpory bychom neuvažovali o přijetí, důležitost pomoci, aktivace v hledání řešení, zprostředkování kontaktu s odborníky, pomoc navzdory všemu, komplexní příprava, střízlivý pohled.
Děláme to správně?	Otevřenost, důvěra, utvrzení o správnosti, děláme to dobře, strach z budoucnosti, má to smysl, klíčová je důvěra, víra v pěstouny.
Náš part'ák	Klíčová pracovnice jako mediátor, očekávání kontroly, lidský přístup, poslání potřebuje radu, respekt, součást rodiny, part'ák pro děti.
Jiný přístup	Jiný přístup vůči pěstounům, dostatek informací je klíčový.
Sdílení jako nástroj pochopení	Sdílení a kontakt s ostatními jako relax, pochopení kulturních odlišností.

5.4 Rozhovor č. 4

Čtvrtou respondentkou je opět žena. Rozhovor proběhl dva dny po předchozím. Respondentka má ve společné péči s manželem dvě děti její zesnulé sestry, a to již 9 let. Jedná se o nezprostředkovanou péči. Rozhovor trval 80 minut.

- **Pomoc a podpora i sdílení**

Úmrtí matky v dětech zanechalo traumatizující zkušenost, kterou nedokázaly zpracovat. Veškerá snaha se tedy upnula na pomoc s překonáním těchto traumat. „*Pro děti byla smrt matky velmi těžká. Nedokázali jsme si poradit s tím, co prožívaly.*“ Organizace jim poskytla pomoc psychologa, který s dětmi začal intenzivně pracovat tak, aby nedocházelo k sebepoškozování či k nepochopení prožívání dětí. „*Bylo velmi těžké, nezvládali jsme to nebo spíš neuměli jsme mu pomoci. Strašně nás to trápilo, takže když nám nabídli*

psychologa a on s námi začal pracovat, všem se ulevilo. A moc to pomohlo.“ V této době byla rodině poskytnuta maximální podpora ze strany klíčové pracovnice, která rodinu začala navštěvovat častěji, aby podpořila pěstouny i děti v jejich nelehké situaci. Respondentka v rámci rozhovoru oceňuje tuto podporu. *„Tak je dobře, že tady jsou. Někdo vám stojí v zádech.“* V tento okamžik řeší i kontakt s biologickým otcem, který rovněž pro ně přináší řadu traumatických okamžiků. Zde jim byla nabídnuta pomoc ve formě asistovaných kontaktů. V rámci pomoci se zmiňuje respondentka i o setkávání s jinými pěstouny. *„Seznámili jsme se s některými a pomohlo to. Tak nejsme v tom samotní. Sice od naší klíčové pracovnice nebo těch lektorů slyšíte, jak situaci řešit, ale ostatní pěstouni vám to poví z praxe. Prostě si řekneme, co mělo úspěch, co ne.“* Tisíce pohledů na jeden problém a ani jeden není stejný. Vzájemné sdílení pěstounů jim pomáhá se na danou skutečnost podívat s nadhledem, najít možná řešení a zorientovat se v problému.

- Průvodce systémem pomoci

Respondentce a jejímu manželovi byla řádně vysvětlena náplň Dohody o výkonu pěstounské péče. *„Řekla nám, co který bod znamená, přeložila nám to do normální řeči. Víme, co musíme a na co máme, jako pěstouni nárok.“* Ovšem přiznala, že do doby, než jim byla pracovníci organizace objasněna náplň dohody a vysvětleno, co vše z toho pro ně vyplývá, neměli představu o tom, co vše je čeká. Kromě pomoci a podpory odborníků, kteří pomáhali dětem s jejich traumaty, řešila rodina i zorientování se v různých dávkách a s finanční zátěží. *„Co nám nejvíc pomohlo, tak to, že nám poradili v tom, na co máme nárok. Na různé dávky. Taky nám zařídili nadaci, přes kterou jsme získali peníze na kroužky dětí.“*

- Partnerství

Klíčová pracovnice již od počátku byla oporou pro rodinu, a to zejména jako podpora pro řešení aktuálních potřeb rodiny. *„U maličké se objevila epilepsie. Takže když nemůžeme odvést Míšu k psychologovi, jede tam s ním pracovnice. Je to holka k nezaplacení.“* Respondentka se zmiňuje, že přišly okamžiky, kdy se cítila velmi zničeně, a to právě v důsledku pocitu, že nedokážete udělat víc. Styděla se. Avšak klíčová pracovnice jí ujistila o normálnosti, o tom, že má právo na svůj smutek. Je tedy patrné, že pro rodinu je klíčová pracovnice nejen oporou, ale také terapeutem ve své přirozené podobě. Oceňuje na ní nejen ochotu, vstřícnost, ale především lidství. *„Jednou jsem jí volala hodně pozdě, protože jsem byla na dně. Zrovna jsme se vrátili z nemocnice a já jen brečela a brečela. Ona to zvedla a nechala mne dlouho jen mlčet a brečet. Bylo mi to trapné, že jí obtěžuji, ale ona byla*

super. Nenechala mě v tom.“ Rovněž hovoří o tom, že by klíčové pracovníce měly mít více kompetencí, a to z důvodů neprodlužování některých opatření. Je zde patrná velká důvěra respondentky ve znalosti, dovednosti klíčové pracovníce a také vděčnost za její podporu. *„Pro nás je klíčová naše klíčová pracovníce. Bez ní bychom to nedali.“*

- **Ve správný čas**

Na počátku, než se vytvořil vztah s klíčovou pracovnící a než byla zcela pochopena náplň doprovázení, převažoval strach z kontroly. Rodina se v té době nacházela ve velmi bolestivé situaci. Děti ztratily matku, pěstounka sestru, prarodiče dceru. Rodina truchlila. *„Měli jsme trošku problém v tom, že nás někdo bude kontrolovat, co děláme nebo neděláme. Děti potřebovaly klid, nějak se z toho dostat a my vlastně taky. Truchlila jsem nad ztrátou sestry, to bylo těžké, nečekala jsem to, nebo možná ano. To už nevím, ale byla ta situace velmi bolestivá.“* Respondentka tuto skutečnost říkala s velkou bolestí, a tak trochu nepochopením. Situace byla pro všechny těžká a hned od prvopočátku vstupoval do jejich života nový element v podobě doprovázející organizace a klíčové pracovníce. I když z celkového kontextu vyplývá, že si uvědomuje význam doprovázení, tehdejší načasování bylo pro rodinu velmi těžce přijatelné. *„Nechápala jsem, že nemůžeme mít klid, jako toužila jsem po tom být sama se svou rodinou, jen být my..“*

- **Shrnutí**

Respondentka má ve společné péči s manželem dvě děti, devět let. Jedná se o děti její sestry, která zemřela. Na počátku se rodina ocitla v situaci, kdy musela se vypořádat s bolestí ze ztráty, ale rovněž pomoci dětem s traumaty, která po smrti matky se u nich projevila. Rozhovor byl velmi emotivní právě v okamžicích, kdy jsme se vraceli k této době. Po počáteční neznalosti svých práv a povinností byli organizací o těchto skutečnostech poučeni a rovněž jim byla nabídnuta pomoc psychologa i finanční. Rodina má velmi dobrý vztah se svou klíčovou pracovnící, kde oceňují lidský přístup až téměř nadstandardní. *„Prostě vidí často řešení, když mi už ne.“*

Tabulka 4 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R4

Nadřazená témata	Témata
Pomoc a podpora i sdílení	Zpracování traumat, netypická reakce dětí, hledání řešení, něco navíc-nadace, ochrana budoucnosti.
Průvodce systémem pomoci	Důležitost informací, přeložení do normální řeči, počátky jsou těžké, pomoc a průvodce.
Partnerství	Podpora, přístup k dětem jako terapie, aktivace k řešení, pomoc kdykoli, oplácení podpory, respekt.
Ve správný čas	Kontrola za pochodu, potřeba truchlit, uklidnit situaci.

5.5 Rozhovor č. 5

Poslední rozhovor byl opětovně s ženou. Pěstounkou, která má v péči svého vnuka, syna dcery, již pět let. Biologická matka dítě opustila. Rozhovor trval 90 minut a opět se vyznačoval silnými emocemi.

- Neznámý element

Respondentka přiznává, že na počátku měla nedůvěru k návštěvám organizace u ní doma. Byla si vědoma, že se něco u její dcery nepovedlo, když opustila své děti, ale na druhou stranu se nepovažovala za neschopnou, je řádně vychovat. „*Nejdříve jsem byla našťvaná, že se starám od malička o vnuka a teď k nám chodí sociálka a klíčová pracovnice, která chodí poměrně často. Navíc já jsem vychovala děti, je sice pravda, že se něco nepovedlo, ale to neznamená, že nevím, co s dítětem. Bylo mi to proti srsti. Mě, staré ženské, a budou vyprávět o tom, co mám dělat. Měla jsem z toho strach.*“ Vše se zlomilo v okamžiku, kdy došlo na řešení problému vnuka s babičkou. Klíčová pracovnice se jí snažila podpořit a poradit, jak danou situaci zvládnout. S ohledem i na věk pěstounky, bylo pro ni těžké se otevřít a přiznat někomu cizímu své pocity, ohledně selhání výchovy u dcery.

- Průvodce

Jak již vyplynulo z předchozího tématu, neměla to klíčová pracovnice u respondentky lehké. Ale i skrz tento krkolomný začátek, k sobě našly cestu. „...*našly jsme si k sobě cestu a je tom můj průvodce. Musela jsem se vyrovnat s tolika věcmi. A nejsem již nejmladší, že? Ale ona je to šikovná holka, která se mě snaží držet.*“ Ve své klíčové pracovníci spatřuje partnera pro komunikaci mezi ní a vnukem, člověka, kterému se může svěřit, kdykoli zavolat. Pomáhá jí odstraňovat pocit osamocení. Klíčové pro jejich spolupráci je možnost se na ni kdykoliv obrátit. „*Jak už jsem jednou říkala, myslím že v té důvěře, kdy opravdu mohu říct klíčové pracovníci, co mne štve a ta se mi snaží pomoci. Je ochotná, i když se stane, že občas nemáme stejný názor, vždy najdeme společnou cestu k řešení. Nebo mi spíš řekne, že poradí, ale já se musím rozhodnout, co udělat. Sice se cítím kolikrát zahanbeně, radí mi o dost mladší žena. Ale k tomu mladému je to lepší.*“ Veškeré její počáteční předsudky o narušování rodiny se změnily ve vděčnost za nabízenou podanou ruku. „*Moc jsem tomu všemu nevěřila, ani se mi nelíbilo, že k nám do soukromí někdo cizí chodí. Postupem času se to zlomilo. Je mou oporou.*“

- Pomoc a podpora

Respondentka si je vědoma svých práv a povinností vyplývajících z Dohody o výkonu pěstounské péče. Počáteční informace měla jednak od sociálního úřadu, soudu i od známé pěstounky. Tyto informace jí pak ucelila, doplnila doprovázející organizace a rovněž jí seznámila s nabídkou jejich služeb, čímž respondentku uklidnili a zbavili jí strachu. Svěřené dítě zařadili do dětské skupiny, se kterou intenzivně pracuje psycholog, což respondentka velmi oceňuje. „*Dělají dětské skupiny, na které jednou týdně Libor dochází, jsem ráda, že to zkusil, o skupinách nemluví, ale je na něm vidět, že se mu to pomáhá.*“ Respondentka se zúčastňuje i vzdělávání, kde hledá odpovědi na své aktuální problémy. Velkou podporu spatřuje v pomoci s projevy svěřeného dítěte, které pramení z jeho traumatu, čímž je opuštění matkou.

- Učit se znát

Skutečnosti, které respondentka řešila s organizací i klíčovou pracovnící byl její generační rozdíl, ale také především, jak reagovat na projevy dítěte. Vzhledem ke skutečnosti, že Libor své prožívání ventiloval chováním, kterému jeho pěstounka nerozuměla, bylo zapotřebí se učit znát tyto jevy. „*Učila jsem se, jak reagovat na jeho výlevy. Jak mluvit o matce, aby mu to neublížovalo, i když sem to někdy cítila jinak a chtěla jsem*

mu říct něco ošklivého. Věděla jsem, že nemůžu, protože já si ulevím, ale mu to ublíží.... protože mě klíčová pracovnice utvrdila v tom, že tyto děti jednají tak všelijak, protože se cítí ohrožené, mají v sobě zmatek. A tak se snažím přistupovat k tomu tak, že on toho má v sobě hodně, nemusím tomu rozumět, ale snažím se to chápat. Ale mám strach, že to nebude dobré. I když oni mne uklidňují, myslím v organizaci. “ Organizace na tuto skutečnost reaguje i tím, že hledá vhodná témata pro své pěstouny, které by jim pomohlo se v problému lépe zorientovat. „Poslední vzdělávání jsme si vybrala identitu dětí. To bylo velmi zajímavé. Dost věcí jsem nechápala, tak jsem se ptala.“ Respondentka si je také vědoma věkového rozdílu a s tím spojených rozdílů v oblasti vnímání, komunikace, klíčová pracovnice však působí jako prostředník mezi ní a svěřeným dítětem. „Mezi mnou a Liborem je to občas velmi napjaté, jedná se o věk, který nás v komunikaci odděluje, s tímto mi pomáhá, někdy nechápu mladé lidi, a tak se mi snaží přiblížit problémy dnešních pubertáků.... Víte, to jejich myšlení, ty sítě, mobily.. prostě to nechápu. My byli rádi, když jsme mohli ven.“

- Strach

V celém rozhovoru je patrný strach. To že měla strach, má strach a strach mít bude, zdůrazňuje ve všech odpovědích. Avšak ruku v ruce s tímto strachem, jde vždy nějaké uklidnění či poskytnutí pomoci organizace, klíčové pracovnice. „A taky můj strach. Bojím se, že tu nebudu dost dlouho.. už mám svůj věk, co když umřu, co s ním bude? Pomáhá mi to, paní Dáša, překonat. Prostě musím se snažit tu být, co nejdéle.“

- Shrnutí

Respondentka si převzala do své péče před pěti lety svého vnuka. Biologická matka syna opustila. I přes počáteční nedůvěru, dokázala organizace i klíčová pracovnice, si najít cestu k respondentce. Nedůvěra, strach i zátěž její minulosti, který je spojován s pocitem selhání při výchově u biologické matky dítěte (dcery respondentky), se prolíná celým rozhovorem. Svěřené dítě si prožívá svá traumata, generační rozdíly se více prohlubují, s tím vším ji pomáhá nejen klíčová pracovnice, ale i odborníci, které delegovala organizace. Pro klientku, která na počátku nevěřila se stává spolupráce s organizací klíčovou v otázce porozumění sobě, a především svému vnukovi.

Tabulka 5 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R5

Nadřazená témata	Témata
Neznámý element	Počáteční nedůvěra, dostatek informací = uklidnění.
Průvodce	Drží mne nad vodou, je to můj průvodce, generační propast, mediátor, důvěra a podpora, pojítka, opora.
Pomoc a podpora	Pomoc se zpracováním traumata, odborná pomoc.
Učit se znát	Porozumět dítěti, překonání bolesti, osvětlení potřeb, dítě jedná všelijak.
Strach	Pomíjivost života, strach z kontroly, strach z nezvládnutí.

5.6 Společná témata

Tabulka 6 – Společná témata vzešlá z analýz všech rozhovorů

Nadřazené téma	Téma	Respondent
Doprovázející organizace jako průvodce systémem pomoci i pěstounství	Průvodce systémem i pěstounstvím	R1
	Ztracená v systému pomoci	R2
	Organizace je důležitá Jiný přístup	R3
	Průvodce systémem pomoci	R4
	Neznámý element	R5
Doprovázející organizace jak kontrola, podpora i pomoc	Hlavně nic neřešit Autonomie rodiny Kontrola versus podpora	R1
	Pomoc jiných	R2
	Děláme to správně?	R3
	Pomoc a podpora i sdílení	R4
	Učit se znát	R5
Klíčová pracovnice je klíčová v navázání vztahu	Klíčová pracovnice je přítel	R1
	Nenavázání vztahu	R2
	Náš parták	R3
	Partnerství	R4
	Průvodce	R5
Důležité aspekty vzájemné spolupráce jsou individuální	Důvěra a komunikace	R1
	Osamocení vedoucí ke změně	R2
	Sdílení jako nástroj pochopení	R3
	Ve správný čas	R4
	Strach	R5

- **Doprovázející organizace jako průvodce systémem pomoci i pěstounstvím**

Respondenti jsou schopni říci jaké povinnosti či práva vycházejí z jejich pěstounství. Je patrné, že je organizace seznámila s náplní Dohody o výkonu pěstounské péče. I když se jejich povědomí pohybuje na škále od „asi mi něco řekli“ až po striktní vyjmenování jednotlivých práv a povinností, jsou s organizací a jejím působením v životě pěstounů seznámeni. Doprovázení systémem i pěstounstvím bychom mohli specifikovat prostřednictvím dvou pohledů. Jeden z nich naskytuje obraz ryze formální – znát svá práva, povinnosti, vědět, co je obsaženo v Dohodě o výkonu pěstounské péče atd. Druhý pak je ten, jakou zkušenost mají pěstouni s doprovázející organizací v rámci svého pěstounství, a to prostřednictvím očekávání, přístupu. Jejich povědomí o organizaci jako takové není. Jak vyjádřila jedna z respondentek „bez emocí“, a to jednak z toho důvodu, že doprovázející organizace tvoří právě ten teoretický rám, ale v realitách jsou to právě klíčové pracovníce, které utvářejí povědomí o organizaci. Většina pěstounů chápe organizaci jako tu, která jim zprostředkovává kontakt s ostatními odborníky a vzdělání či sdílení.

Ti, jež prošli přípravou před přijetím dítěte, tzn. jedná se o zprostředkovanou péči, většinou mají hlubší ponětí o organizaci. Důvodem je, že se jejich příprava odehrávala v rámci sídla organizace, setkali se s administrativními pracovníky či jinými, kteří zajišťují organizaci. Mají jí tedy spjatou s více skutečnostmi a jejich uvědomění o podpoře, jako činnosti organizace, je větší. Ovšem i tak pro ně organizace znamená klíčovou pracovníci. Pro pěstouny, příbuzné, pak představovala organizace neznámý element, se kterým je potřeba se sžít.

- **Doprovázející organizace jako kontrola, podpora i pomoc**

Napříč všemi rozhovory zaznělo, že prvotní setkání s organizací vyvolalo myšlenku na kontrolu. Doprovázející organizace má kontrolní činnost, ale není to její hlavní prioritou. Dokonce i ti, kteří byli připravováni na pěstounskou péči a dopředu seznámeni s tím, co vše je čeká, byli skutečností, že bude někdo nad nimi vykonávat dohled, udiveni. Starší pěstouni většinou vyjadřovali nespokojenost nad tím, že by je měl někdo vzdělávat či poučovat v otázce výchovy. Jiní zas chápali kontrolu jako něco, co může ohrozit jejich pěstounství a zkrátka se musí smířit s její existencí.

Jak jsme již zmínili, hlavní prioritou není kontrola, ale především podpora a pomoc, ať už formou vzdělávání či individuální práce jejich klíčové pracovníce. Velkým přínosem pro pěstouny je sdílení, ať už ve formě kontaktu s ostatními pěstouny, účastí ve skupinách,

osobním sdílením s klíčovou pracovnící ale i sdílením v rámci své rodiny. Většina uváděla potřebu jiných náhledů, nalezení pochopení, podpory, ale i různých možností řešení jejich aktuálních potřeb. Součástí podpory je i hledat cestu ke svěřenému dítěti, a to právě formou pomoci při zpracování jeho traumat, překonání generačních rozdílů, pochopení specifických druhů chování dětí. Zatímco většina respondentů měla v průběhu své dosavadní pěstounské péče možnost přehodnotit své prvotní stanovisko o činnosti organizace v jejich životě, a díky tomu se z kontroly stala převážně podpora a pomoc, jedna z dotazovaných vnímala podporu jen jako to, co jí přináší sdílení s ostatními pěstouny.

- **Klíčová pracovníce je klíčová v navázání vztahu.**

Napříč rozhovory bylo velmi patrné a vystupovalo do popředí navázání vztahu. Rádi bychom označili klíčovou pracovníci jako klíčovou, ale jak vyplynulo z jednoho rozhovoru, může se stát, že u někoho k navázání vztahu nedojde, a tak označit klíčovou pracovníci jako klíčovou, zcela nelze. Je nositelkou všech předpokladů pro to, aby svým působením v životě pěstounů se stala nejen partnerem, mediátor, prostředníkem, průvodcem pěstounstvím, posluchačem i odborným vedením v otázce hledání řešení nejen pro svěřené děti ale i pěstouny. Většina respondentů označuje její činnost jako zásadní. Důležitými atributy pro ně je její lidský přístup, vstřícnost, ochota.

Na klíčovou pracovníci jsou kladeny velké nároky. Setkává se s klienty, kteří ji na počátku vnímají jako kontrolu, někoho, kdo bude narušovat rodinou autonomii, kdo jim bude říkat, co mají či nemají dělat. A je jen na ní, jak dokáže tyto předsudky změnit a vytvořit prostředí pro vzájemnou důvěru, která jí umožní maximální pomoc a podporu pěstounských rodin. Můžeme tedy říci, že klíčová pracovníce je klíčová v navázání vztahu, který je pro zdárný průběh doprovázení zásadní.

- **Důležité aspekty vzájemné spolupráce jsou individuální**

Vzhledem ke skutečnosti, že se pohybuje v citlivé sféře, kdy hlavním objektem zájmu je rodina ve své specifické podobě, kterou pěstounství bezesporu je, je víc než zjevné, že potřeby jednotlivých rodin jsou individuální. Rovněž nahlížení na různé události, skutečnosti v jejich poslání být pěstouny se budou vyznačovat specifikem. Pro všechny je důležitá důvěra a komunikace. Ovšem ne vždy jsou tyto dva aspekty naplňovány zcela. Jak již bylo patrné v předchozích tématech, klíčem ke všemu je navázání vztahu s organizací i s klíčovou pracovnící. I potřeba důvěry či komunikace bude individuální, a to vzhledem k tomu, zda rodina je obklopena řadou problémů či problémy nechce ventilovat nebo nejsou

tak zásadní, aby je řešila s odborníkem, klíčovou pracovnící či někým dalším. Pokud tedy vztah není navázán, může dojít k pocitu osamocení a přemýšlení nad možnou změnou organizace.

Pokud bychom chtěli rozebrat aspekty, které jsou důležité pro rodiny s dětmi, které jsou jiného etnika, pak určitě je to pochopení jejich odlišnosti, kultury. Pro mnohé může být cestou k naplnění těchto potřeb i být součástí skupiny, kde jsou zástupci etnika jejich dětí. Zde může pak sdílení se změnit na nástroj vedoucí k pochopení životních linií.

Dalším aspektem může být správné načasování. Pro příbuzné pěstouny, kteří převzali dítě do péče, po tragické události v rodině, například úmrtí sestry, je čas důležitou veličinou. Pro každého je truchlení velmi osobní záležitostí. Mnohdy ho nesdílíme s nikým ve své blízkosti, protože zpracování a vyrovnání se s bolestí, je velmi individuální. Proto je potřeba, aby organizace, klíčová pracovníce umožnily rodině se takto zotavit. Jsou skutečnosti, které se odsunout nedají, jako sepsání smlouvy, která musí být do měsíce od svěřením dítěte do pěstounské péče soudem, podepsána. Avšak tady platí pravidlo, že je potřeba zvolit takový přístup, který odpovídá potřebám svěřených dětí i pěstounů.

Velmi výrazným aspektem, který se skloňuje ve všech podobách je strach. Všichni respondenti svým způsobem strach zmiňovali, i když jej přímo tak neoznačili. Strach ze selhání, z neschopnosti pomoci dítěti, z budoucnosti, z nemožnosti situaci řešit, z pomíjivosti života. Téma strachu je hluboce zakořeněno v každé naší činnosti. O to víc je složitější se s ním vypořádat, když se dotýká našich blízkých, a právě těch nejzranitelnějších, dětí.

6 SHRNUÍ VÝZKUMU A ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

V této části se budeme věnovat zodpovězení výzkumných otázek. Na základě rozhovorů s respondenty byly zodpovězeny výzkumné otázky, které nás vedly k dosažení výzkumných cílů. Nejprve si zodpovíme dílčí otázky a následně pak hlavní výzkumnou otázku.

Dílčí otázky:

Jakou mají pěstouni zkušenost s působením doprovázející organizace v celém procesu doprovázení?

Nelze objektivně říci, zda mají pěstouni dobrou či špatnou zkušenost. Zde se musíme zamyslet nad tím, že to, zda máme pozitivní či negativní zkušenost se odvíjí od situace, ve které se nacházíme a také, jak jsme nakloněni této vzájemné spolupráci. Naše zkušenost je ryze subjektivní. Pro respondenty z našeho výzkumu představovala organizace, zastoupena klíčovou pracovnící, v počátku kontrolu. Jednak to bylo dáno tím, že rodina má ráz autonomní a jakékoli narušení jejího prostoru, vyvolává v člověku, strach a určitou nevoli, ale také tím, že očekávání či představy o organizaci pramenily z nezkušenosti s tímto institutem. Později, na základě navázání vztahu, se tato kontrola změnila na podporu a pomoc. Rodiny, které hned v počátcích řeší problémy spojené s identitou dětí, zpracování traumat nebo ty rodiny, které jsou připravovány na svou roli pěstounů, mají většinou kontakt s organizací těsnější. U těch respondentů, u kterých se nepovedlo navázání vztahu, se může projevit určitá rezignace a tím i názor, že organizace není prospěšná.

Doprovázení se vyznačuje individuálností. Organizace musí volit vždy jedinečný přístup k dané rodině a k jejím potřebám. U organizace je vyžadován aktivní přístup v nabízené pomoci, podpora a pomoc, ale načasování těchto skutečností musí být vždy v souladu s rodinným klimatem. Vnímání a tím i zkušenost je skutečně velmi individuální záležitostí a v čase se vyznačuje proměnlivostí. Platí, že pokud je klientovi pomoheno, a to tak, jak očekával, pak zkušenost je dobrá, pokud však očekávání či dokonce přístup organizace se vyznačují nezájmem či neaktivitou, pak je zkušenost špatná.

Všichni respondenti projevovali určitou míru strachu, ať už z vlastního možného selhání, kdy především zdůrazňovali, zda dokáží reagovat na dětské potřeby adekvátně. U některých převyšoval pocit strachu z pomíjivosti života, vysoký věk neposkytuje tolik

důležitou záruku, že tu budou pro děti dostatečně dlouho. Otázka budoucnosti je jedna z potřeb, kterou potřebují řešit se svou organizací.

Jak doprovázející organizace napomáhají pěstounům v uplatňování práv a povinností vyplývajících ze zákona o sociálně právní ochraně dětí?

Doprovázející organizace disponují řadou možností, jak pomoci a podpořit pěstouny a provést je systémem. Klienti jsou seznámeni s právy a povinnostmi, které obsahuje Dohoda o výkonu pěstounské péče a vyplývají ze zákona. Je patrné, že někteří pěstouni musí být v této oblasti více vedeni a ujišťováni o těchto právech a povinnostech. Jedná se převážně o ty klienty, u kterých se zcela nepovedlo navázání vztahu. Také i s ohledem na věk pěstouna a jeho menší orientaci se v úředních záležitostech, je potřeba větší pomoci. Právní záležitosti či nejasné termíny přizpůsobit pěstounovi tak, aby nedošlo k nepochopení.

Tato činnost se vyznačuje vysokou mírou odbornosti, orientaci v sociální pomoci, multidisciplinární spolupráci. Řada organizací klade důraz na síťování služeb jako na nástroj systematické podpory a pomoci. Tato vzájemná spolupráce napříč širokým spektrem odborných služeb má i preventivní charakter. Pěstouni mají práva na takové služby a takovou pomoc, která zabrání selhání pěstounské péče.

Organizace nabízejí pomoc klientům, ať už prostřednictvím svých služeb či externích odborníků. Nabízí pomoc terapeutickou, psychoterapeutickou, zprostředkovávají kontakt na odborné poradny. V rámci vzdělávání pěstounů dochází pak k navyšování rodičovských kompetencí, k osobními rozvoji, k orientaci se v krizových situacích apod.

Co považují za silné i slabé stránky doprovázení?

Z výzkumu je patrné, že velmi významné pro pěstouny je navázání vztahu s klíčovou pracovníci. Tento vztah se vyznačuje vysokou mírou důvěry. Pěstouni často vnímají svou klíčovou pracovníci jako součást rodiny, což v kontextu toho, že má být pro rodinou oporou, je důležité. I když být součástí rodiny může vyvolat při rozhodování v krizových situacích u klíčové pracovníce dilemata. Její činnost spočívá v podpoře, pomoci ale i kontrole naplňování Dohody o výkonu pěstounské péče a tím i Individuálního plánu ochrany dítěte. Již samotné navázání vztahu je vyjádřením důvěry ze strany pěstounské rodiny. Velmi důležité je pro pěstouny vztah klíčové pracovníce s dítětem. Silné a slabé stránky se také odvíjí od toho, zda se podařil navázat vztah založený na důvěře a vzájemné spolupráci. Tam, kde se to nedaří, či se objevuje nedostatečná komunikace, dochází k tomu, že respondenti hodnotí organizaci jako tu, která nepomáhá či nepomohla.

Jako velmi pozitivní, přínosné vnímají respondenti vzájemné sdílení. Většina dává přednost sdílení svých zkušeností s ostatními pěstouni. Tato forma jim pomáhá překonávat pocit osamocení, poskytuje jiné pohledy na řešení a prožívání situací. Jsou ale i pěstouni, kterým plně dostačuje sdílení napříč svou rodinou, přátel či pouze s klíčovou pracovnící.

Rovněž se ukazuje jako negativní střídání klíčových pracovnící. Pro řadu pěstounů je jejich životní příběh natolik citlivý, že opakované vpuštění si nového člověka, vnímají jako narušení.

Které aspekty na doprovázení jsou pro pěstouny stěžejní?

Důvěra, komunikace, podpora, pomoc, ujistění, lidský přístup, to vše je stěžejní a důležité. Pěstounská péče je velmi specifická a je zasvěcena té části života, která je v životě nejkomplicovanější i zároveň nejcitlivější, a to rodičovství. Organizace je vnímána prostřednictvím klíčové pracovníce, ta především deleguje hodnoty této instituce pěstounům. Právě ona je tím, spojovacím aspektem mezi pěstounem, přijetým dítětem, organizací, dalšími institucemi, který se podílí na budování vzájemných vztahů a učí, jak v nich fungovat. Jako stěžejní se jeví pochopení potřeb rodin, které se v průběhu pěstounské péče mění, a cílené i systematické reagování na ně.

Hlavní výzkumná otázka:

Jakou zkušenost mají pěstouni s podporou a pomocí doprovázejících organizací v oblasti pěstounské péče?

Na základě dílčích otázek si dokážeme odpovědět na otázku hlavní. Zkušenosti pěstounů jsou individuální a jsou především závislé na navázání vztahu, ať už s organizací nebo klíčovou pracovnící. Tento vztah pak odráží celkové rozpoložení pěstounů. Vnímání, míra potřeby působení organizace v životě pěstounů je dána i tím, jakou podporu a pomoc nabízí organizace v okamžiku, kdy je potřeba určité skutečnosti řešit. Pokud organizace aktivně řeší problémy a potřeby svých klientů, pak je míra spokojenosti vysoká, pokud však nechává klienty osamocené, pak dochází k rezignaci pěstouna na pomoc. Obraz o tom, jakou zkušenost mají pěstouni s doprovázejícími organizacemi v oblasti pěstounské péče, vytváří řada faktorů, ale především to, zda klientovi byla poskytnuta podpora a pomoc v souladu s potřebami, tj. tehdy, v jakém čase potřeboval, v jaké míře potřeboval a v jaké oblasti potřeboval.

7 DISKUZE

Pěstounská péče si prošla v průběhu let řadou změn. Některé změny byly doloženy výzkumy či analýzami, které měly danou změnu podpořit v rámci legislativního uchopení či zjistit její dopad na pěstounské rodiny. Doprovázející organizace provádějí svá vlastní interní šetření, která jim mají poskytnout odpovědi na míru spokojenosti, potřebnosti jejich služeb. Často toto interní šetření provádí prostřednictvím evaluace. Tato šetření však nejsou veřejná. Ostatní výzkumy jsou vždy věnovány určité skupině pěstounů, tj. pěstounům na přechodnou dobu, pěstounům v příbuzenském poměru.

Před samotnou realizací novely zákona SPOD, která je platná od 1. 1. 2022, provedla společnost Sociofactor, s. r. o., v roce 2021 analýzu Pěstounská péče příbuzných – Analýza potřeb. Tento průzkum probíhal pod záštitou Nadace Sirius a spadal pod Centrum psychologické pomoci, p. o. Výzkum probíhal v období 2019 - 2020. Tato analýza byla zaměřena pouze na pěstounskou péči příbuzných. Z analýzy lze vyčíst, že převážně klíčový pracovník, který je rodině přidělen doprovázející organizací, hraje významnou roli. Svou důležitost zde má i sociálně – právní poradenství i sdílení (SocioFactor, 2021).

Naši respondenti nejsou pouze v příbuzenském poměru. Ovšem i v této rovině spatřujeme soulad s našim výzkumem, tedy v důležitosti vztahu s klíčovým pracovníkem, potřebnost vzájemného sdílení i podporu prostřednictvím poradenství.

Výsledky našeho výzkumu budeme tedy porovnávat s výsledky, které byly prezentovány v diplomové práci, Vliv doprovázející organizace na život pěstounských rodin (Beránková, 2021). Dle Beránkové (2021) byly zkušenosti respondentů s organizací kladné, většina respondentů neuvěděla žádné negativní zkušenosti se svou stávající organizací. U některých byla negativa, u předchozích organizací, důvodem změny doprovázející organizace. Z rozhovorů vyplynulo, že jsou respondenti o svých možnostech dobře informováni. Využívají řadu podpůrných prostředků – poradenství, zprostředkování psychologické pomoci, podporu při kontaktech s biologickou rodinou dítěte. Zmiňovali rovněž důležitost klíčového pracovníka a poukazovali na přínosy sdílení. Velmi zásadní je důvěra. Výzkum ukázal, že role klíčového pracovníka a doprovázející organizace v rodině je nenahraditelná. Negativa ve výzkumu nebyla odhalena (Beránková, 2021).

V řadě skutečností se z výše uvedeným výzkumem ztotožníme, a to převážně v roli klíčového pracovníka, který je důležitým pojítkem k tomu, aby instituce doprovázení byla přínosná a klíčová, i sdílení naši respondenti oceňovali. Rozhodně bychom dokázali i říci,

že organizace je velmi důležitá v otázce podpory, pomoci, a to v rámci psychologické, psychoterapeutické, vzdělávací oblasti a také je nápomocna při plnění práv a povinností vyplývajících z Dohody o výkonu pěstounské péče. Avšak organizaci jako takovou často pěstouni nevnímají. Nositelem hodnot, přístupu, kvality práce jsou pro ně klíčové pracovníce. Zaznamenali jsme i negativní hodnocení organizace i klíčové pracovníce, a to tehdy, pokud měl respondent pocit, že mu není pomoheno, že jeho potřeby nejsou naplňovány. Ano, kloníme se k tomu, že navázat vztah založený na důvěře, pochopení a vzájemná spolupráce, je velmi těžkou disciplínou, která se ne vždy zcela povede. A příčinou tohoto nenavázání mohou být aspekty na všech stranách aktérů, tedy na straně pěstounů, klíčové pracovníce i organizace. Úkolem doprovázející organizace by však mělo být hledání možností tak, aby došlo alespoň k navázání takového vztahu, který nevede k rezignaci na pomoc, změně organizace či dokonce k selhání pěstounské péče.

Závěrem tedy můžeme říci, že se ztotožňujeme s myšlenkou důležitosti podpory, pomoci a navázání vztahu. Velký potenciál vidíme ve sdílení, spolupráce s odborníky. Avšak vše je založeno na individuálním přístupu.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Výsledky výzkumného šetření určitě nelze zobecnit na celou populaci pěstounů. Avšak i tak malý vzorek respondentů nám může poskytnout poznatky, které mohou vyústit k doporučení pro praktické využití.

- **Individuální přístup je pilířem spolupráce**

Všichni jsou odborníky na své vlastní prožité zkušenosti. Naši respondenti poukázali na potřeby rozdílného přístupu. U některých je potřeba podpory z vlastní rodiny tím nejdůležitějším, další si nedokáží pěstounství, bez přítomnosti organizace a klíčového pracovníka, představit. Všichni potřebují specifický přístup. Pokud klient doprovázející organizace poukazuje na nenavázání vztahu s klíčovou pracovnící, neustále se domáhá kontaktu a vyjadřuje nespokojenost, je potřeba, aby došlo k přehodnocení přístupu klíčové pracovníce i organizace. Věk, zkušenosti, neorientování se v problému, nesmí být limitem pro navázání vztahu.

- **Zvyšování povědomí o organizaci**

Jelikož je doprovázení úzce spjato s prací klíčové pracovníce s pěstounskou rodinou, je zřejmé, že organizace jako taková je v pozadí. Klienti by měli, ale mít možnost, v případě, že necítí dostatečnou podporu klíčové pracovníce nebo pokud je vzájemná komunikace nedostačující, mít možnost se obrátit na další kompetentní osobu v rámci organizace, např. na koordinátora služeb, aktivizačního pracovníka atd. Nedošlo by pak k pocitu osamocení, případný nesoulad vzájemného vztahu by šlo snáze vyřešit. Rovněž klíčová pracovníce by tak našla podporu v jiném pracovníkovi, který by mohl působit jako mediátor, a tak zúčastněně avšak neutrálně poskytnout oběma stranám náhled na řešení situace. Vzájemná spolupráce by měla probíhat ve všech sférách.

- **Aktuálním tématem je i budoucnost**

Všichni respondenti přímo či nepřímo vyjadřovali strach z budoucnosti. Každý z rodičů si přeje, aby zde byl pro své dítě dostatečně dlouho, aby budoucnost byla přívětivá a každý problém lehce zvládnutelný. Ovšem předem se na nic z toho nelze připravit. V rámci sdílení, které se jeví jako efektivní nebo i formou podpůrných skupin či vzdělávání, by bylo vhodné toto téma zařadit. Cílem není ani tak odstranění strachu neb to je nereálné, ale uvolnění těchto pocitů a jejich přijetí. Zvláště u starších pěstounů, kteří každý den nesou tíhu pomíjivosti života, finančního zabezpečení, otázky svého zdraví, je potřeba

tento problém převádět do různých témat. I ty rodiny, které zažily traumatizující zážitek, tj. brzké úmrtí v rodině, nahodilé a neočekávané, mají strach, že se může cokoli stát. Jediný strach, který trvá celý život, člověk zažívá od narození svého dítěte až do své smrti. Je přirozený, ale jsou situace, kdy je podnícen více negativními faktory, a může neúměrně zatěžovat život pěstounů, jejich dětí i blízkého okolí.

Tato bakalářské práce může být nejen přínosná pro doprovázející organizace, ale také pro laickou veřejnost. Na základě pozitivních i negativních reakcí pěstounů, jejich prožité zkušenosti, si mohou vytvořit představu o institutu doprovázení a odstranit někdy až nepřiměřená očekávání.

9 ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu Systematická podpora a pomoc pověřených osob očima pěstounů. Cílem naší práce bylo zjistit, jakou zkušenost mají pěstouni s podporou a pomocí doprovázejících organizací v oblasti pěstounské péče. Nejedná se o hodnocení nabídky služeb jednotlivých doprovázejících organizací, ale o prožitou zkušenost respondentů. Snažili jsem se odpovědět si na otázky, týkající se této zkušenosti, silných a slabých stránek doprovázení a klíčových aspektů této instituce.

Cílem teoretické práce bylo vymezení náhradní rodinné péče, a především jedné z jejích forem, pěstounství. Seznámili jsme se s historií a jejím vývojem, také s pojmem pěstoun, dítě v pěstounské péči. V další části jsme se věnovali doprovázejícím organizacím, jejich legislativnímu uchopení a následně k činnostem, které nabízí svým klientům z řad pěstounů.

Na teoretickou práci jsme navázali praktickou částí. Za pomoci polostrukturovaných rozhovorů jsme se snažili zachytit prožitou zkušenost pěstounů s jejich doprovázející organizací. Výzkumný soubor tvořilo pět respondentů, kteří splňovali předem daná kritéria. Následovala analýza dat, a to za pomoci interpretativní fenomenologické analýzy. Výsledná data byla interpretována, a to i prostřednictvím odpovědí na stanovené výzkumné otázky. Z výzkumu vzešla i některá doporučení, které jsme rovněž prezentovali.

Výsledky daného výzkumu ukázaly, že zkušenost pěstounů v rámci doprovázení je závislá na navázání či nenavázání vztahu s organizací, a především s klíčovou pracovnící. Klíčová pracovníce pro ně představuje partnera, mediátora, poradce a prostředníka, který jim poskytuje podporu, pomoc lidským, přátelským způsobem. Tento vztah je vysoce ceněn a založen na důvěře. Organizace pěstounským rodinám zprostředkovává kontakt na odborníky, kteří se snaží u svěřených dětí pomoci s traumaty, identitou. Je i garantem práv a povinností, které vyplývají z Dohod o výkonu pěstounské péče. Kromě působení klíčové pracovníce velkého významu nabývá i sdílení. Sdílení s pěstouny, které je realizováno převážně v rámci školení, či podpůrných skupin, dává prostor pro nové náhledy na životní situace, pro pocit sounáležitosti a odstranění pocitu osamocení. Cíl bakalářské práce byl naplněn.

Závěrem bychom mohli říci, že zkušenost s doprovázejícími organizace je závislá na tom, zda onen vztah založený na důvěře, vznikl či nevznikl a jak je v průběhu doprovázení reagováno na potřeby pěstounů. Vždy se bude jednat o individuální a subjektivní zkušenost,

protože zkušenost je nepřenositelná, ale můžeme v ní spatřovat stejné poznatky, podobné prožitky. Doprovázení je institut, který se vyznačuje vysokou mírou profesionálního přístupu, a ten někdy je přijímán s nadšením, jindy spíše skepticky. Co člověk, to názor.

Od 1. 1. 2022 je platná novela zákona OSPOD, která mění postavení příbuzných pěstounů. Z řad pěstounů i některých odborníků již nyní začínají znít negativní ohlasy. Na hodnocení jejího dopadu je příliš brzy, ale po určitém časovém odstupu, by bylo velmi zajímavé se věnovat výzkumu, který by odrážel tuto skutečnost. Jak se změní pěstounská péče příbuzných, nyní nezprostředkovaná? Jaký dopad bude mít na finanční stabilitu těchto rodin? Jak se změní doprovázení? Co bude nyní klíčové pro pěstouny? Jaké nároky spojené s dopadem novely budou kladeny na organizace a jejich klíčové pracovníky?

I když zazněly u našich respondentů nějaká negativa, nemůžeme tuto skutečnost přenášet na celou populaci pěstounů a ani na všechny organizace v rámci České republiky. Napříč rozhovory bylo patrné, že existuje jedna obrovská potřeba pěstounů, a tím je mít někoho tzv. v zádech. Každý se potřebuje o někoho opřít, poradit se, slyšet co dělá špatně i dobře. Doprovázení má tedy velký význam pro pěstouny neb se organizace snaží být tím správným partnerem pro ně i pro jejich svěřené děti. A tohoto cíle může dosáhnout vzájemnou spoluprací, porozuměním i určitou dávkou nadhledu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 2., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87455-17-3.
- 2) BUREŠOVÁ, Pavla, POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.
- 3) DENZIN Norman Kent, Yvonne Lincoln. *The SAGE handbook of Qualitative research*. Vydavatel: Sage Publicationst, 2017. ISBN13 9781483349800
- 4) DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.
- 5) HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
- 6) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- 7) JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2018. ISBN 9788075534149.
- 8) KOLEKTIV Autorů. *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- 9) KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- 10) MACELA, Miloslav. *Krátkodobá pěstounská péče: historie, praxe, perspektivy*. Brno: Sdružení pěstounských rodin, 2019. ISBN 978-80-270-5529-6.
- 11) MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- 12) NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.
- 13) PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

- 14) ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
- 15) SEMERÁDOVÁ, Monika, Barbora ZACHAŘOVÁ a Ria ČERNÁ. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o.s., 2011. ISBN 978-80-904801-0-0.
- 16) SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-218-1.
- 17) SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.
- 18) ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- 19) ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- 20) TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN: 978-80-7552-864-3.
- 21) VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.
- 22) VÁVROVÁ, Soňa. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0087-1.
- 23) WINNETTE, Petra. *Co to je ACE?* Praha: Natama Publishing, 2019. ISBN 978-80-907023-3-2.
- 24) ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje:

- 25) BERÁNKOVÁ, Veronika, 2021. *Vliv doprovázející organizace na život pěstounských rodin*. [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z https://stag.utb.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigationalstate

=AAAAAQAFMTAzNTATAQAAAAEACHN0YXRIS2V5AAAAQAULTkyM
jMzNzIwMzY4NTQ3NzM1MTAAAAAA

- 26) BOYLE, Caroline, 2017. What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?' A systematic review. *Child*, 22, 22-33., [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z <https://doi.org/10.1111/cfs.12236>
- 27) Fond ohrožených dětí. *Úmluva o právech dítěte vyhl. pod č. 104/91 Sb.* [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z <https://www.fod.cz/nase-cinnost/umluva-o-pravech-ditete-vyhl-pod-c-104-91-sb>
- 28) Institut projektového řízení a.s., 2017. *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče* [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/dite/analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece/>
- 29) Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018. *Tisková zpráva.* [online]. [cit. 2022-02-24]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/ceska-republika-oslavi-dny-pestounstvi?inheritRedirect=true>
- 30) Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. *MPSV poděkuje pěstounům za jejich péči akcí „Bud' IN pěstoun“* [online]. [cit. 2022-02-24]. Dostupné z https://www.mpsv.cz/web/cz/rok-2019-1?p_p_id=com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_QKDTyRyiMc7H&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_QKDTyRyiMc7H_delta=20&p_r_p_resetCur=false&_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_QKDTyRyiMc7H_cur=2
- 31) Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021. *Doporučení k zajištění výkonu sociálně-právní ochrany dětí od 1. 3. 2021* [online]. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z https://www.mpsv.cz/documents/20142/1443715/Doporučení_SPOD_brezen_2021.pdf
- 32) Nadační fond Albert, 2022. *Bertík pomáhá.* [online]. [cit. 2022-02-25]. Dostupné z <https://www.nadacnifondalbert.cz/stranka/pro-zadatele/73-bertik-pomaha>
- 33) Nadační fond J&T, 2015. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče.* [online]. [cit. 2022-02-26]. Dostupné z https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/prakticky_pruvodce.pdf

- 34) Nadační fond J&T, 2020. *Naše cíle*. [online]. [cit. 2022-02-26]. Dostupné z <https://www.8000duvodu.cz/#nase-cile>
- 35) Rozum a Cit, z. s., 2007. *Pěstouni mají právo na služby*. [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z <http://www.knihovnanrp.cz/publikace/pestouni-maji-pravo-na-sluzby-prakticky-pruvodce-pro-nahradni-rodinnou-peci>
- 36) Rozum a Cit, z. s., nedatováno. *Vzdělávání pěstounů*. [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z <https://pestouni-rac.webinpage.cz/rubrika/vzdelavani-pestounu>
- 37) SocioFactor, 2021. *Pěstounská péče příbuzných – Analýza potřeb, Závěrečná zpráva* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z <https://nadacesirius.cz/vyzkumy/pruzkumy-v-oblasti-nrp/pestounska-pace-pribuznych-analyza-potreb>

Seznam použité legislativa:

- 38) ČR. *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online]. [cit. 2022-01-09]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- 39) ČR. *Zákon č. 108//2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108/zneni-20220201>
- 40) ČR. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20220201>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
ČR	Česká republika
IPA	interpretativní fenomenologické analýzy
např.	například
NRP	náhradní rodinná péče
občanský zákon	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
R	respondent
ř.	řádek
s.	strana
Sb.	sbírka
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaně
zákon SPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R1.....	49
Tabulka 2 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R2.....	52
Tabulka 3 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R3.....	56
Tabulka 4 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R4.....	59
Tabulka 5 - Témata vzešlá z analýzy rozhovoru s respondentkou R5.....	62
Tabulka 6 – Společná témata vzešlá z analýz všech rozhovorů.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Příloha P II: Ukázka analýzy rozhovoru s R1

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Úvodní otázky

- Jak dlouho jste pěstounem/kou?
- Co vás k tomu vedlo?
- Jak jste si danou doprovázející organizaci vybral/a?

Otázky zaměřené na cíle výzkumu

- Jakou zkušenost máte s působením doprovázejících organizací ve vašem životě? Co pro vás její přítomnost představuje?
- Jak probíhalo sepsání Dohody o výkonu pěstounské péče? Byli jste informováni o svých právech a povinnostech?
- Je doprovázející organizace vaším průvodcem v systému pomoci – spojení s jinými institucemi? – škola, právní instituce, úřady různého zaměření, kurátor pro děti atd.
- Jaké služby vám vaše doprovázející organizace nabízí?
- V čem spatřujete největší pomoc a podporu doprovázející organizace?
- S jakými problémy se nejčastěji obracíte či konzultujete s doprovázející organizací?
- Můžete, prosím, konkrétně popsat v čem spatřujete klady vaší doprovázející organizace?
- Můžete, prosím, konkrétně popsat v čem spatřujete zápory vaší doprovázející organizace?
- Co považujete za klíčové ve vzájemné spolupráci vás a doprovázející organizací?
- Je něco, co zde nezaznělo, a máte pocit, že by to mělo být vyřčeno z hlediska vaší vzájemné spolupráce? Co byste rád/a doplnil/a?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ANALÝZY ROZHOVORU S R1

Rozhovor č. 1 – respondent R1

Má v péči 1 dítě již 3 roky, jedná se o zprostředkovanou pěstounskou péči

— Jak dlouho jste pěstounkou?

1 Teda, jak dlouho jsem pěstounkou? No, asi před pěti lety jsem si podala žádost a než
2 mě vybrali, to víte, dlouho to trvá...bylo to Ale Ilonku mám v péči 3 roky, teda teď
3 v prosinci to byly 3 roky. Takže řekněme, že ty 3 roky.

— Co vás k tomu vedlo?

4 V minulém vztahu s partnerem jsem byla 10 let, po čase jsme se snažili o dítě, ale
5 nějak to nešlo. Dokonce jsme podstoupili několik vyšetření, kdy se zjistilo, že
6 nemohu mít děti. Když jsem tedy začala mluvit o adopci, bývalý partner se toho
7 zalekl, a nakonec mě opustil. Zůstala jsem sama, a to jsem nechtěla. Vždy jsem si
8 přála velkou rodinu, ale jak se říká... člověk míní a ten nahoře mění. A vzhledem
9 k tomu, že mi v té době již bylo 35, řekla jsem si, že nebudu na nic čekat a začala se
10 o pěstounskou péči blíže zajímat.

— Jak jste si danou doprovázející organizaci vybrala?

11 Bylo to velmi obtížné, jelikož jsem na internetu viděla množství organizací, i krajský
12 úřad a paní na sociálce mi dali seznam. Když se v tom člověk ale neorientuje, vůbec
13 neví, co má od doprovázející organizace očekávat, k čemu ji vlastně bude potřebovat.
14 Nakonec jsem dala na doporučení OSPOD. I když i paní na sociálce vlastně řekla, že
15 každá z nich něco nabízí, a tak volila podle toho, kde mají víc pěstounů. Takže člověk
16 se k tomu tak nějak přiklonil.

— Jakou zkušenost máte s působením doprovázející organizace ve vašem životě?

— Co pro vás její přítomnost představuje?

17 Upřímně, doprovázející organizace můj život nijak neovlivnila. Ale je to tím, že já
18 s Ilonkou nemám žádné starosti. Je zdravá, nevyhledávám odbornou pomoc, kterou
19 mi například organizace nabízí. Já mám velkou rodinu, moji sourozenci mají oba dvě
20 děti, takže Ilonka je stále mezi dětmi, a pokud potřebuji s něčím pomoc, vždy se
21 obráším na ně. Přítomnost doprovázející organizace pro mě představuje jen jako
22 nějakou povinnost, kterou je potřeba splnit. A navíc jejich funkce je kontrola.
23 Takže...asi bych to moc nerozebírala. Protože člověk se musí smířit s tím, že to
24 prostě je fakt, nic s tím nenaděláte. Celou dobu budou prověřovány mé nooo, ty...
25 víte co, prostě co jsem za rodiče, zda dobrý či špatný. Nechápu, že si někdo může
26 myslet, že bych jí dělala něco špatného, protože jsem jí moc chtěla, jsem si to zvolila.

souvislosti

NEMÁM
STAROSTI
= NEOVLIVNILA

RODINA
JE PROU
OPOROU
POVINNOST
JE POTŘEBA
SPLNIT

S KONTROLOU
NIC NENADĚLÁME
RODIČ ŠPATNÝ
ČI DOBRÝ
MÁ
VOLBA

KONTROLA
NEKUSKA
PODPOR

- Jak probíhalo sepsání Dohody o výkonu pěstounské péče? Byli jste informováni
- o svých právech a povinnostech?

27 Když mi pracovnice OSPOD předala kontakt na doprovázející organizaci, tak ještě
 28 ten den zavolala pracovnice OSPOD do doprovázející organizace, aby jim předala na
 29 mě kontakty a doprovázející organizace mě pak sama kontaktovala. Poté jsme si
 30 sjednali termín a já jela do organizace, kde mi bylo vše vysvětleno, předány nějaké
 31 materiály, a vše celkem vysvětleno. Můžu říct, že jsem se při tom moc dobře necítila.
 32 Vím, že vše je to má povinnost a když jsem se rozhodla, tak prostě, no, očekává se
 33 to. Měla jsem takový pocit, že mne najednou všichni kontrolují, sledují... jako zda
 34 jsem dobrý člověk, matka, zda to zvládám..., takže jak pod drobnohledem... (smích),
 35 ale to už jsem vám říkala.

29 JÁ JSEM
 O SROUPEČÍ
 31 OČEKÁVÁNÍ
 32 POVINNOST
 33 DOBŘÍ
 34 BI SPÁTNY
 35 LOŽÍČE

- Je doprovázející organizace vaším průvodcem v systému pomoci – spojení
- s jinými institucemi? – škola, právní instituce, úřady různého zaměření, kurátor
- pro děti atd.

36 Ne, jak jsem již říkala, doprovázející organizace k tomuto nepotřebuji. Vystačím si
 37 sama, případně využívám pomoc rodiny. Asi možná z mé strany je to takový pohled
 38 na věc, že rodina by si měla pomoci sama. I na odborníky bych se obrátila asi sama.
 39 Neustále někomu něco vysvětlovat je celkem namáhavé... víc se spoléhám na sebe,
 40 ale na druhou stranu všem musím dokazovat, že něco dělám. Naštěstí je Ilonka
 41 v pohodě, tak nic řešit nemusím.

36 SPOLEHNĚTÍ,
 SE NA V. SILY
 38 VĚCI ŽE ASÍM
 39 ZABÁDNĚ
 40 DOTY
 41 DOBŘÍ
 42 BI SPÁTNY

- Jaké služby vám vaše doprovázející organizace nabízí?

42 Několikrát jsem byla o službách informována, jsou i v dohodě, ale já zatím využila
 43 pouze jednu letní tábor pro Ilonku. Co vím, tak nabízí právě tu péči, že bych si mohla
 44 odlehčit, jako že by jela na pár dní pryč, a teď v době covidu i doučování, psychologa,
 45 ale také dostávám nabídky školení, které si musím splnit. Když si vyberu školení přes
 46 jinou organizaci, jsou ochotni mi ji proplatit. Ještě mi také nabízeli pomoc při
 47 kontaktu Ilonky s biologickou rodinou, ale jelikož její otec zemřel a maminka je
 48 v psychiatrické léčebně, kdy prognóza uzdravení není dobrá, tak ani tuto službu
 49 nevyužiji. Jsme taková samostatná jednotka, až si trošku říkám, když mne tady
 50 navštěvují, že jim to vadí. Nemají se mnou moc práce.....

42 INFORMACE
 43 JSOU
 45 POMAHA
 46 RUKA
 49 NEPOTŘEBUJI
 50 POMOČ
 51 ŽIVÝCH

V čem spatřujete největší pomoc a podporu doprovázející organizace?

- Přítelkyně přístup*
51 Když mám najít alespoň nějaké klady, tak asi to, že Ilonka má v pracovníci
52 organizace kamarádku. Když přijede, vždy si příjemně popovídají, Ilonka s ní byla
53 dokonce i v létě na zmrzlině, což si myslím, že je velmi důležité, když si s pracovníci
Důležité je si sednout organizace, bez ní
54 sednete. Ta klíčová pracovníce je fajn, takže spíš organizaci vnímáme skrz ni.
- S jakými problémy se nejčastěji obracíte či konzultujete s doprovázející
- organizací?
- Nic neřeším ani nebudu*
55 Žádné problémy jsem s organizací neřešila. A doufám, že řešit nebudu. Raději to
Podpora rodiny je víc
56 vyřešíme doma. Mám rodinu, takže opora tu je.
- Můžete, prosím, konkrétně popsat v čem spatřujete klady vaší doprovázející
- organizace?
- Partner pro mě je klíčová pracovníce je klíčová*
57 Jak jsem již řekla v předchozí otázce, největším kladem vnímám dobrý vztah
58 pracovníce a Ilonky. Myslím si, že pokud by byla potřeba něco řešit, tak se prostě na
59 ni obrátíme. Ona je ta organizace vnímána jen skrz ni. Vlastně nikoho v organizaci
60 neznám, nebo spíš jsem třeba někoho viděla jednou, dvakrát. Jednou tady ale byla
Sednout si je důležité
61 jedna slečna nebo paní jako zástup za dlouhodobou nemocenskou naší klíčové, a to
62 bylo něco. Už od počátku byla nesympatická a Ilonka z ní nadšená nebyla. Naštěstí
63 to bylo jen jednou.
- Můžete, prosím, konkrétně popsat v čem spatřujete záporny vaší doprovázející
- organizace?
- 64 Se žádnými záporny jsem se nesetkala, prozatím jsem spokojená. Jen tady již nechci
Nepotřebuji pomoc jimich
65 nikoho jiného než tu naši klíčovou. Vlastně mi fakt nic neřešíme. Jsme taková
66 samostatná rodina.
- Co považujete za klíčové ve vzájemné spolupráci vás a doprovázející organizací?
- Komunikace je důležitá chci mít jasno ve všem důvěra*
67 Pro mě je klíčová komunikace. Mám to tak i v životě, pokud jsem s něčím
68 nespokojena, řeším vše na rovinu, a chci, aby bylo ve všem jasno. A důvěra. Musí ve
69 mne vzbuzovat pocit, že jim můžu věřit. Například nemám moc ráda, když mi
70 z organizace zavolá někdo cizí. Jsem raději, když vše jde skrz tu naši pracovníci.
- Je něco, co zde nezaznělo, a máte pocit, že by to mělo být vyřčeno z hlediska vaší
- vzájemné spolupráce? Co byste rád/a doplnil/a?
- Bez emocí*
71 Já myslím, že zde zaznělo vše. Doprovázející organizaci prozatím vnímám tak nějak,
72 nějak, bez emocí? Asi je to tím, jelikož jsem nemusela nic závažnějšího řešit, a

STACH 73 doufám, že nic dalšího řešit nebudu. Ale občas vnímám nespokojenost od ostatních
z NARUŠENÍ 44 pěstounů, často pak si stěžují. No, já z toho nic naštěstí řešit nemusím a na klepy
AUTONOMIE 75 nedám, i když mne to občas zaráží.